

Hudi časi.

(Povest. — Spisal Fr. D.)

I.

Bilo je v začetku vinotoka l. 1809.; po Dolenjskem se je trgalo grozdje. A dasi je obetala trgatev lep in dober pridelek, vzbujala ni tistega preširnega, brezskrbnega veselja, ki se je razlegalo prejšnja leta po vinskih gorica. Presresni so bili časi. Dolga vojska je razdevala avstrijsko državo, in dežela Kranjska je prehajala iz rok v roke. Tedaj, ko se je godilo to, kar bomo pripovedovali, gospodovali so todi Francozi. Da ostanejo dalj časa, mislil ni nihče. Saj so se bili pred dvanajstimi leti samo mimo-gredé pokazali v deželi, in pred štirimi leti so se mudili samo štirinajst dni na Kranjskem: kdo ne bi bil pričakoval, da se tudi sedaj umaknejo kmalu, čeprav sta že bila pretekla dva meseca, odkar so bili prišli v deželo! Vojna sreča se še ni bila odločila; širile so se govornice sedaj o zmagah avstrijskih, sedaj o francoskih. Prvim niso prav verjeli ljudje, ker ime Napoleonovo je bilo takrat veliko in slavno po vsej Evropi, in trosile so se te novice le skrivnostno, na tihem po nekdanjih avstrijskih uradnikih in vojaki, katerim so bili že tolikrat verjeli prehitro; saj se je bila še vsaka vojska pričela s slavnimi zmagami in slavnimi poročili, končala pa s porazom. A niti poročilom o francoskih zmagah niso povsem zaupali, zakaj ljudje si niso želeli teh zmag; preveč so se poudarjale v javnosti in preslovesno praznovale; kdo bi bil tudi verjel, da pade Avstrijcev v vsaki bitki toliko in toliko tisoč, Francozov pa le par mož, kakor se je razbobnavalo o vsaki priliki! Motilo je ljudi še nekaj drugega. Poprejšnje leto se je namreč zbirala črna vojska, pripravljala si orožje in se urila: da bi se to godilo zaman, mislil ni nihče. Tako je gledala množica Francoze kot začasne, ptuje gospodarje, za katere se ni treba dosti meniti, niti se jim pokoriti. Upornost so netili semtertje grajščaki in poprejšnji uradniki, ki so bili sedaj brez službe. A niti oni uradniki, ki so bili prestopili v francosko službo, niso verovali v stalnost novih razmer, niti kazali preveč gorečnosti za nove gospodarje. Baš s tem pa so mnogo koristili ljudstvu in obvarovali je marsikake škode. Tisti pa, ki so se imeli za posebno premetene, rovali so skrivaj proti Francozom, v obraz pa so se jim laskali; iz prepričanja jim je bil udan malokateri. Vse to je begalo preprostega človeka, ki je imel preveč spoštovanja in strahu pred uradniki, da bi umel to dvojezičnost, in ki je

le čakal, kdaj ga pokliče javno v boj kak cesarski dostojanstvenik. Če poštujemo vrh tega še nadloge, ki jih privêde s seboj vsaka vojska, in zlasti silno povišanje davkov, lahko si mislimo, kako je vse to kalilo in grenilo običajno veselost jesenskega praznika po Dolenjskem.

V Novem mestu je stal cel francoski polk pod poveljništvom generala Zucchija, in marsikateremu dobrolušnemu Novomeščanu, ki je pokušal novi mošt v svojem vinogradu na bližnji Trški gori, zastalo je vriskanje v grlu, ko se je spomnil, da ima doma tri ali štiri kozjebrade Francoze, ki niso zadovoljni ne z jedjo, ne s postrežbo in niti s stanovanjem ne; zgrabila ga je jeza, da se je hitro ozrl krog sebe in prekel vse Francoze.

Hujše pa je bilo pri srcu mestnemu policaju Jarneju Korenčku, ko je nekega jutra ostrmel pred hišo župana in poštarja Jelovška in upiral oči v bel papir, nabit na vrata, kjer se je bralo zapisano z debelimi črkami: „Pobijte Francoze!“ Korenček si je mel oči in premišljal, je-li res toliko pil sinoči, ali je istina, kar vidi pred seboj. Potipal je papir in s prstom prešel črko za črko in našel, da je bilo tako zapisano in nič drugače. „Bog pomagaj!“ dejal je prestrašen, „kaj je storiti?“ Nekaj časa je premišljeval, potem pa sklenil, da njemu ni to nič mari, naj si župan beli glavo, in šel je klicat župana. Hladnokrvno ga ta vpraša, kdo bi bil pribil ta list.

„Študentje, kdo drugi!“ odreže se Korenček.

„Ste-li koga videli?“

„Videl nisem nobenega, ampak mislim tako.“

„Če nič ne veste, idite pa strgajte z vrat in molčite!“

Korenček je odšel nezadovoljen; premalo važnosti se je pridelo njegovi najdbi. Nič naj ne bi zvedel svet o tej stvari? Kaj še! Zagle-davši nekaj žensk, ki so bile prišle na trg po vodo, jame skrivnostno klicati:

„Jera, Mica, Neža, ali znate brati? Pojdite sem!“

„Kaj pa je?“ oglasile so se ženske in prihitele in križale se, ko jim je Korenček kazal in bral list.

„Za božji čas, Korenček!“ popraševale so, „ali pa veste, kdo da bi bil to naredil?“

„Kaj bi ne vedel!“ ponesel se je Korenček in stegnil roko, da odrta list; a nasproti mu zagrmil tako odločen: „Stoj!“ da mu je omahnila roka. Ženske so se razpršile s škafi domov pripovedovat, kaj se je zgodilo; kako je Ko-

renček zalotil zločinca; da je že zaprt in da ga Francozje najbrž ustrelé.

Okrožni komisar Konrad Apert pa, ki je bil prisopihal ves srdit, pestil je Korenčka in ga pošiljal k županu in k mestnim svetovalcem, da pridejo in pregledajo ta zločin. Zbrala se je bila kmalu velika tolpa radovednih ljudi, ki so se polglasno pomenkovali in si kazali usodne besede na veliko jezo komisarjevo, ki je hodil pred hišo gor in dol rdeč ko puran. Polagoma je prišel župan in nekaj svetovalcev, in potrdili so, da je list res nabit in na njem zapisano: „Pobijte Francoze!“ Komisar pa se je jel hudovati nad županom, kako da skrbi za javno varnost, kako da se drži prisege, in pretiti mu, da se mu odvzame policija, da se odstavi. Župan je zmignil z rameni in menil, da je to neslana šala kakega nezrelega mladeniča. A to je onega še bolj razkačilo.

„Šala!“ vzkliknil je komisar. „In prav tak list je nabit na kresiji in prav tak na prošnji, kjer stanuje njega prevzvišenost sam gospod general!“

„Kaj hočete torej?“ vtaknil se je vmes mladi svetovalec Gregorič. „Vidite, gospod komisar, tukaj na trgu je glavna vojaška straža; gospoda generala stražita dva vojaka; in nobeden teh vojakov ni nič videl, nič slišal, ko se jim je pred nosom nabijal list na zid. In Korenček, ki nadzoruje vsako drugo noč sam vse mesto, naj bi bil to zapazil?“

„Čuda naj delam — za dvajset frankov na mesec!“ pritrtil je Korenček pogumneje, ohrabril ga je bil zagovornik.

„Toliko hrupa za tako malenkost!“ dejal je župan in strgal nesrečni list z vrat vkljub ugovarjanju komisarja, ki je skakal in vpil: „To imenuje župan malenkost, če se preti smrt Francozom, če se neti upor in podpihuje ljudstvo, ki itak ne zna ceniti dobrot francoske vlade in si želi nazaj pod stari jarem! Vi niste sposobni skrbeti za javno varnost, odvzela se vam bo policija.“

„Slišiš, Korenček?“ sunil je nekdo policaja.

„Kakor hočejo“, dejal je ta mirno, „za dvajset frankov na mesec ga ne dobodo, ki bi bil zatorej.“ Svetovalec Andrejko pa je bil miroljuben mož in je jel pogovarjati razburjene duhove:

„Prečastiti gospod komisar“, je prosil, „ali bi ne bilo najbolje, da se vse to potlači, predno kaj zvé njega prevzvišenost gospod general? Samo žalilo in jezilo bi ga, in vendar ga imamo vsi radi.“

„Kako pa!“ roga se komisar, „od vseh strani se sliši, kako se slavi gospod general; kaj pa je storilo Novo mesto?“

„Kar še ni, pa še bo, gospod komisar; samo da kako potlačimo to sitnost!“

„A premislite!“ udaril je komisar s palico ob vrata, „tu stoji: Pobijte Francoze!“

„Saj bi bilo najbolje“, pristavil je polglasno Gregorič in se obrnil strani; a slišal ga je komisar in besen planil proti njemu.

„Gospod župan, gospod župan!“ je klical in držal za suknjo svetovalca, ki se ga je otresal. „Za pričo vas pozivljam; vi ste slišali, kaj je rekel gospod Gregorič.“

„Jaz!“ čudil se je župan, „jaz, nič.“

„To je predrznost!“ besnel je komisar. Župana je grizla jeza, a bal se je komisarja, ki je veliko veljal pri poveljniku zaradi svojega dobrega mišljenja in bil znan kot škodoželjen in maščevalen človek,

„Slišal je policaj“, obrne se komisar do Korenčka.

„Kaj da bi bil slišal, gospod komisar?“ vprašal je Korenček.

„Gospod svetovalec Gregorič je rekel, da bi bilo najbolje pobiti Francoze.“

„Da bi bil gospod svetovalec to rekel, tega ne vem; pa kjer je toliko ljudi skupaj, govore to in ono. Nekdo, to vem, je rekel, da bi bilo najbolje, če se razpusti policija, in še pod rebra me je sunil. Toda jaz se ne menim prav nič, če se me tudi razpusti. Za dvajset frankov na mesec je preveč sitnostij.“ Ljudje so se naglo razhajali, ko je začel komisar na pričo klicati sedaj tega, sedaj onega. Nikdo ni hotel pritrđiti, da bi bil kaj slišal, nobenega prijatelja komisarjevega ni bilo blizu. Srepa je gledal svetovalec Gregorič in neizmeren srd ga je obhajal, ko je videl, kako ga lovi komisar zaradi nepremišljene besede. Obrnil se je, da bi odšel; a ustavi ga zopet oni, da mora iti gledat še k prošnji in h kresiji.

„Jaz ne grem nikamor“, dejal je odločno, sam boječ se nagle svoje jeze. „Dosti je drugih zraven, in tudi ne vem, v kakem imenu nas pozivljete vi, gospod komisar. Imate li pooblastilo od gospoda glavarja ali od generala? Pokažite je; sicer ne vem, zakaj bi se vam pokoril mestni zbor.“

„To bodete kmalu zvedeli“, dejal je oni trdo, „in upognil se vam bo uporni tilnik. Umejete?“

„Umejem, gospod komisar, umejem“, dejal je Gregorič trpko. „Pred dvema mesecema vam ni bil nikdo zadosti avstrijski, sedaj vam ni nikdo zadosti francoski. Dajte vendar, da se odahnamo, predno se zasučemo znova!“ Komisar je prebledel in grizel si ustnici, ko je odšel razsrjeni svetovalec. Drugi pa si niso upali ustavljati se nevarnemu uradniku, ki jih je peljal pred kresijo in pred prošnjo kazat jim „corpora delicti“. Vsem se je zdela stvar malenkostna, a zaradi vrišča, ki ga je gnal komisar, posebno sitna.

Posvetovali so se, kaj je storiti, in svetovalec Andrejko je imel veliko besedo. Po njegovem prigovarjanju so sklenili pokloniti se generalu in opravičiti meščanstvo vsakega suma.

„In kako posebno čast moramo izkazati gospodu generalu“, dostavil je Andrejko, „kako prav posebno čast.“

„Ki ne bi bila predraga“, opomnil je drugi svetovalec in vtaknil roko v žep.

„Za častnega meščana ga izvolimo!“ pristavi tretji.

„Izvrstna misel!“ pritrudi gospod Andrejko, „izvrstna misel! To je velika čast in ne stane mnogo. Jaz bom to predlagal pri prihodnji seji, jaz, zakaj sprožil sem jaz to misel.“

Pri gospodu generalu pa bi svetovalci ne bili opravili tako dobro, kakor so, da ni posredovala važna oseba, sam okrožni glavar. Ta je poznal svoje ljudi in vedel, da več govore, kakor storé. General Zucchi pa, prijazen mož prikupljivega vedenja, zaupal mu je popolnoma tako, da mu je glavar lahko razložil prizadevnost komisarjevo, ki bi si rad nabral zaslug z zatrtjem kake veleizdaje, a se mu godi skoro tako kakor sv. Matiji v pregovoru, ki led naredi, če ga ne dobi.

„Mladi ljudje, nagla kri“, dejal je general, „da je le namen dober.“ Potolazil je sam mestno poslanstvo, češ, da stvar ni takega pomena, da je prepričan o zvestobi meščanstva, ki ne more biti odgovorno za pobalinski čin. Županu in svetovalcem je odleglo, ko jih je milostno odpustil general, in polotila se jih je precejšna zloradost proti hudemu komisarju.

„Za jedenkrat je pogorel“, dejal je svetovalec Kalčič in si mel roke.

„Gospod general mora postati častni meščan, to mora biti, to je zaslužil“, trdil je Andrejko.

„To vam je lopov“, dejal je polglasno drugi svetovalec.

„Za božji čas, gospod general vendar ne“, prestrašil se je Andrejko.

„Kdo se meni o generalu! — To je najnevarnejši ogleduh! Kakó postaja pod okni in poslušaj, kje bi kaj ujel! Sinoči sem ga bil krstil. Sedeli smo pri Luki in jaz sem bil pri oknu, pa sem že slutil, da je nekdo pod oknom. Pogledam po strani; komisar je bil in uho je imel nastavljeno kakor trobento. Pa zgrabim kozarec črnine in pravim: Tega pa ne bom pil; muha je notri, in lop! skozi okno. Komisar je izginil précej, vino iz njegove suknje pa še ne.“

Vsi so se nasmehnil in prikimali razven Andrejka, kateremu so se zdeli ti pogovori vse prehudi. Izginil je tudi on tolažeč se s prijetno mislijo, da bode v prihodnji seji predlagal, naj se izvoli gospod general za častnega meščana.

„In kakšen je bil prej ta človek?“ dejal je zopet jeden svetovalec: „klečal je pred cesarskim orlom.“

„Vedel je, zakaj“, povzame prvi; „sedaj pa tudi vé, zakaj. Ej, če mi kdo le preveč zatrjuje, da me ima rad, takoj vem, da me bo prosil na posodo. A Gregorič mora biti vesel, da jo je tako odnesel danes.“

„Prenagel je. Dandanes mora biti človek oprezen in premeten. Vse polno je ogleduhov, ki jih je zaplodil ta komisar, ta glavni lopov. Saj veste, zakaj tako črti Gregoriča.“

„Kako pa!“ reče Kalčič. „Ženske stvari. Gregorička je bila kot dekle brdka — pa saj je še — in denar je imela. Hodila sta za njo Gregorič in komisar. Komisar je pogorel.“

„Kakor danes. Prav se mu godi!“ dejali so svetovalci na razhodu; župan jim je stiskal pomenljivo roke in premeteno se muzal.

II.

Komisar pa se je mudil pri generalovem tajniku, Ferdinandu Lavalléeju, in črnil hudobne meščane. Tajnik, ponosen na svoje francostvo in zabeč, da še ni tako dolgo, kar se razlega po Francoskem „liberté, égalité, fraternité“ (prostost, enakost, bratovstvo), in da morebiti niso poprej nikjer tako tlačili ljudstva kakor na Francoskem, zavračal je pomilovalno vse sumničenje. In ko je Apert opomnil, da ima mnogo ljudij Francoze za razbojnike, nasmehnil se je tajnik in potrkal ga po rami.

„To me spominja“, dejal je, „basni o oslu in razbojnikih — brez primerjave, seveda, gospod komisar. Gospodar priganja osla, naj beži, da ga ne ujamejo razbojniki; a dolgoúh modruje: Kaj, če me ujamejo! Večjega bremena mi ne naložé. Kaj je mar preprostemu človeku, komu da služi! Meni se vidi vse to ljudstvo nedoraslo.“

„Istina“, priklonil se je komisar kar najudanejšé. „A dinastično čustvo, gospod tajnik, to je baš pri takih ljudeh najbolj razvito.“

„In to čustvo je vsega spoštovanja vredno, gospod komisar. Da bje tem ljudem srce še vedno za starega cesarja, to je ne samo naravno, ampak čez vse lepo, in nobeden pameten človek jim ne more šteti tega v zlo. Kdo bi zameril omoženi vdovi, če potoči še kako solzo za prvim možem! In čujte, gospod komisar, kako jaz sklepam. Če je to ljudstvo tako vneto za starega cesarja, kakor vi vedno trdite in vam jaz tudi verjamem, tako vneto za staro državo, ki je imela zanje le bič in sponse: kolika ljubezen se bode užgala za našo državno obliko, kadar nas prav spoznajo in okusijo sad slobode, sladak kakor lotos, o katerem poje Homer, da izbriše iz srca celo spomin domovine. Zatorej brez

strahú! Le onega se je bati, ki menja svoje misli naglo in lahko in brez blagega povoda.“

Komisar se je ugriznil v ustnici in obletavala ga je rdečica.

„Klanjam se vaši bistroumnosti, gospod tajnik“, dejal je, „a bojim se, da se motite. Dobro poznam te ljudi, saj že službujem dokaj let med njimi. Strah in kazni, to jih drži v redu; dobrota jim je slabost, in če se jim pomoli prst, zgrabijo za celo roko. Aut serviliter serviunt, aut superbe dominantur.“¹⁾

„Ali vam je bilo lahko ž njimi?“

„Seveda“, nasmehnil se je samozadovoljno komisar; „a držal sem jih v strahu; vedno pet korakov od sebe. Dobro služijo, slabo gospodarijo.“

„Če ste jih vedno držali, da služijo, gospod komisar, kako morete vedeti, kako bodo gospodarili? Vidite, to je poglobljena vaša zmota. Vi ste kakor sebičen varih, ki neče pripoznati varovancu let, češ, da ne zna še sam gospodariti. In baš pod to zmoto zastavljamo mi državni vod, da vzdigamo iz tečajev zastarele državne oblike. Jednakost, bratovstvo, prostost: to so čarobna sredstva naših uspehov. Koliko moramo nalagati novih davkov, ko tirja vojska dan na dan takih žrtev! Katero ljudstvo bi se ne uprlo tem bremenom, ako bi mi ne prinesli kot neizmerno večjo odškodnino duševnih dobrot, katere uživamo sami? Sloboda se niti z življenjem ne preplača; kdo bi ne žrtvoval zanjo vsote denarja! In enakost pred zakonom! To je oživotvorjena pravica. Kdo ne bi dal zanjo vsega, kar ima? In bratovstvo, gospod komisar, bratovstvo, kako povzdigne to človeka, ki se zavé, da je istega rodú, iste veljave kakor slaven vojskovodja, imeniten učenjak, kakor kralji in cesarji! To oplemeni človeka, da ne misli, ne čustvuje več robski; zakaj „noblesse oblige“²⁾ in sloboda rodi plemenite misli. Da bi oni, katerim snemljemo robske sponje, katerim kličemo: prosti ste, bratje naši ste! da bi ti zavihтели snete okove nad našimi glavami, to, gospod komisar, pripovedujtè komu drugemu, ne meni! Če bi se to zgodilo, zdvojiti je nad človeškim rodóm.“

„Vam, gospod tajnik, so znani samo Francozje, Nemci, Italijani: teh ljudij tukaj ne poznate. Veste li, kako se je sinoči v glavni gostilni govorilo o vas?“ dejal je komisar zasmehljivo, kolikor mu je dopuščala priliznjenost.

„Kaj ne, da sem tepec? Vidite, to je znak proste države, ki ne brani ljudem zabavljati, samo da plačujejo davke.“

¹⁾ Ali hlapčevsko služijo, ali pa ošabno gospodujejo.

²⁾ Če ravnaš s kom plemenito, vežeš ga, da ravna jednako s teboj.

„A veste, kdo se je zlasti nedostojno izražal o vaši osebi?“ pritiskal je oni.

„Gotovo kak mestni svetovalec. A če on meni reče tepec in jaz njemu modrijan, kdo je huje razžaljen? To se ne jemlje tako po besedi. Če bi vsakdo vedel, kaj govori prijatelj o njem, izginilo bi prijateljstvo. Kolikokrat se reče: velecenjeni in veleučeni gospod! v nadeji, da nagovorjenec umeva šalo.“

„Potem, gospod tajnik“, dejal je s tresočim glasom komisar in vstal, „potem se lepo priporočam; moja brižnost je brez pomena in brez potrebe.“

„Nasprotno, dragi gospod komisar“, miril ga je tajnik, videč, kako skelí onega njegova malomarnost. „Jako sem vam hvaležen za ljubeznivo vašo skrbnost. Če se mnenji ne vjemata popolnoma, kaj to dé! Morebiti se motim jaz, morebiti se motite vi. Bodočnost bode dokazala. A če se motite vi, prepričan sem, da je povod zmoti blag, ljubezen do našega naroda.“

„Gotovo“, jecal je komisar in umikal oči pogledu tajnikovemu. Nezadovoljen je bil sam s seboj, zatorej hud na ves svet, na mestne svetovalce nič manj kakor na tajnika. Takó se mu plačuje trud, takó vnetost za dobro stvar! Nemara se mu podtikajo celo neblagi nameni! Kaj je hujshe za takega človeka, kakor misel, da poznajo ljudje njegove misli! — A ni bil dolgo potr komisar, prišla je vrsta na tajnika. Stiskala sta si baš za odhodnico roki, ko prirožlja ves razburjen sam general z listom v roki.

„Ostanite, ostanite, gospod komisar“, ustavlja odhajajočega. „Dobrega svetovalca potrebujemo.“ Ko je za uvod parkrat po vojaški zaklel, pové, da mu je ravnokar prišlo poročilo, da se je uprlo ljudstvo po Kočevskem in Metliškem in ubilo komisarja, ki je prišel pobirati davek. Vesela novica je bila to za komisarja; prekrižal je roki na prsih in se zmagovalno oziral na tajnika, čegar nazori so se tako očitvidno postavili na laž.

„Da bi bili današnji pozivi v kaki zvezi z uporom?“ dejal je general sam pri sebi, a ozrl se v komisarja.

„Gospod tajnik méni, da ne“, dejal je ta miren na videz, „in jaz bi tudi tako želel; a verjeti ne morem.“ General je šel zamišljen parkrat po sobi gori in doli, potem se ustavi pred tajnikom:

„Naglosti in odločnosti treba. Jaz odidem nocoj. Zakaj kazni mora biti za strah; drugače ne bode mirú. V mestu ostaneta dve kompaniji z dvema topoma; to bode zadosti. Postopati treba pametno in odločno. Dogovoril se bodem še z gospodom okrožnim glavarjem o vsem, kar treba, in zanašam se na gospose uradnike

in na vojaštvo, da ohranijo mir in red, če možno z lepa, sicer kakor koli.“

Ponosno je korakal komisar proti kresiji; ugnal je bil mladega tajnika, ki ne pozna ljudi, in pridobil si veljave; čim večja bode nezaup-

nost francoskega oblastva proti meščanom, tim večji bode vpliv njegov, ko bo de strahoval in pritiskal uporne duhove. Kako se mu bodo poplačevale usluge! (Dalje.)

Prijateljev sin.

(Izvirna povest. — Spisala Pavlina Pajkova.)

(Dalje.)

„Starko, kakor se mi vidi, zopet srbi jezik, zato išče prilike, da me napade“, misli si Nande. „Le začni, ako želiš; ne bojim se te, na boj sem pripravljen!“

Neža, ki je bila že nekoliko razdražena, pokajšlja.

Nato posvari deklo, ki je bila ravno prišla s škaфом vode, kje da je bila tako dolgo, ker danes ne gre že nobeno delo več izpod rok. „Seveda vse glave polne plesa in sejma, delo pa nikomur ne diši.“

Ko to izreče, jezno pogleda Nandeta, kateri v pol uri še ni bil očistil niti jednega para čevljev.

„No, če Bog dá“, zadere se sedaj nad njim, „do noči bodeš menda gotov s svojim delom. Gospod se popeljejo ob desetih v mesto, kaj bodo obuli!“

Nande nič ne odgovori, ampak začne žvižgati plesni napev in po njegovem udarcu živahno dregne s krtačo po čevlju.

Neža je vedela, da Nande to dela samo v ta namen, da bi jo razdražil.

Vstane razburjena, približa se mu, podboči se z obema rokama ter jezno zavpije:

„Neotesani fantalin ti, ali je tako vedenje spodobno v župniški hiši? Ali ti noč ni bila dolga dovolj za tvoje hudobije, da nadaljuješ svojo razuzdanost še tukaj, pred poštenimi ljudmi? Ali veš, kdo sem jaz? Našega gospoda sestre hči sem, torej njegova sestrana, in gospodinja v njegovi hiši že nad dvajset let. Zahtevam spoštovanje, katero se meni spodobi od vse družine, in tej se prištevaš tudi ti. Ali si me razumel?“ pristavila je razkačena ter udarila z nogo ob tla, ker je Nande nadaljeval svoje poredno žvižganje in igranje s krtačo, kakor da bi je ne videl in ne čul.

Ko sedaj Neža nad njim še jedenkrat zavpije, podboči tudi on roki, in sicer z jedno roko držeč krtačo, z drugo pa čevlj, ter oponaša Nežo v kretanju in glasu, pa se ji posmehuje.

„Gospa kuharica so pa danes jako slabe volje; menda so jezni, ker jih včeraj nisem povabil na prvi ples!“

Neža je bila kakor iz uma.

„Tako daleč si že prišel?“ rekla je sedaj bolj z žalostnim srcem, kakor pa z jeznim glasom; „ti si še mnogo hujši, kakor sem te sodila. Ne da bi se sramoval včerajšnjega večera, še ponasaš se s hudobijo! Dobro vem, kako si se vedel včeraj pri Sv. Miklavžu, kako si bil vinjen in razuzdan. Sram te bodi! Sin poštenega logarja, ti, ki imaš za variha najboljšega gospoda, ti, ki si bil sprejet za sina v naši hiši, ko si zaslužil palico in zapor, ti ravnaš sedaj tako? Oh, ubogi naš gospod, koliko žalosti bodo še prestali s tem ničvrednim pobalinom! Ubogi gospod!“ Privzdigne predpasnik in si ž njim otere solze.

„Bog se usmili! Kaj pa imata zopet?“ zakliče župnik ves prestrašen, vrnivši se ravno z daljše poti od nekega bolnika. „To nikamor ne kaže, prijatelja moja; to vedno medsebojno pikanje, kavsanje in sovraženje se sploh ne spodobi človeku, ki je ustvarjen po božji podobi; a vama, ki bi se morala vēsti vzgledno, spodobno je še manj. Kako žalosten sem, da se v moji hiši godé take reči!“

„Gospod, jeden izmed naju mora zapustiti hišo, sicer se prigodi še nesreča“, potoži Neža solzna. „Vspodbujala sem ga k delu, ker je bil skoro zaspal pri čevljih, a on se mi je posmehoval in me zaničeval, kakor še nikdar nihče, odkar živim. Ali nisem skrbna gospodinja v vaši hiši? In tak pobalin, ki se je celo noč klatil v razuzdani družbi, ki je bil sinoči tako vinjen, da so ga morali nesti s plesišča, tako človeče, pravim, si upa dražiti mene!“

„Ali je res, kar trdi Neža?“ popraša župnik Nandeta z resnim glasom.

Nande je bil prestrašen. Takega konca se ni bil nadejal. „Bil sem dobre volje, šalil sem se nekoliko ž njo“, zajecija Nande v zadregi, „a Neža se je hudovala zaradi moje nedolžne šale.“

„Izabela, morebiti že poznaš Leopolda? Kakšen je neki? Ali je velik in lep vitez?“

„Ne poznam ga še, ker je še mlad, štirinajst let star, a slišala sem, da je dober mladenič. Velik vitez še ni, pa morda bo in bo torej vrl mlad ženin.“

„Oho, kaj govoriš! Štirinajst let star in pa ženin? Kaj ti je prišlo na um?“

„Meni nič. Povedala sem, kar je res. Pa kaj je to čudnega? Saj bodeta še čakala; on bo velik in junak. Pa to pomisli, kako je mogočen, ker

Avstrijani so jako mogočni, in skoro cesarske rodovine je, njegov brat pa je cesarjev zet. Morda bo celo cesar, kadar umrje sedanji, in ti boš cesarica. Vedno sem mislila, da boš še kaj posebnega. Oh, Virida, Virida!“

Izabela je znala udariti na prave strune Viridinega srca. Blišč slave in veličastva je zasijal pred njenimi dušnimi očmi in ji srce omamil. Nič ni odgovorila, marveč pritisnila Izabelo k sebi in skrila obraz na njenih prsih.

(Dalje.)

Hudi časi.

(Povest. — Spisal Fr. D.)

(Dalje.)

III.

Svetovalc Gregorič, po obrtu čislan strojar, je bil prišel neznansko srdit in razburjen domov. Kaj se je menil za pritrjevanje in kimanje meščanov, da on je mož, ki ima pogum, da takih svetovalcev treba! Kaj se je menil za policaja Korenčka, ki je tako pridno širil njegovo slavo!

„Je li res Gregorič rekel, da bi bilo najbolje pobiti Francoze?“ vprašal ga je zaupno ta in oni.

„I kdo pa!“ zatrjeval je skrivnostno Korenček. „Sam sem ga slišal, ko sem stal poleg njega. Ampak to se ne sme govoriti.“

„To se razumeje. In komisarja ste dobro speljali.“

„Bogme! A Gregorič je mož“, in to je šlo od ust do ust, da se je najedenkrat govorilo po vsem mestu, da je Gregorič sam nabijal uporne liste po vratih, in da ga je bil spazil Korenček, ki pa ne sme o tem govoriti.

„Vrag vzemi vse skupaj!“ zarobantil je Gregorič doma, ko je zagledal na hodniku po vrsti obešene štiri vojaške puške nad tornistri in slišal, kako se krohočejo pri kvartanju v največji njegovi sobi ptuji vojaki. Mirila ga je mlada žena z detetom na roki, ki je stegovalo ročice po hudem očetu. A ta se je obrnil proč, zakaj moral se je znositi nad čimer si bodi. Kdo pa premišljuje vedno v jezi! In kaj nas razjezi huje nego čustvo, da se ne moremo znositi nad krivcem! Tedaj stresemo možko svojo strast nad popolnoma nedolžnimi osebami ali stvarmi. Uradnik se znosi, če ga graja višje oblastvo, nad rodbino; učitelj nad deco, namesto nad krajnim šolskim svetom; lovec pretepe svojega psa; jezdec muči konja. Če si ne upamo lotiti se kake osebe, in če druge žive stvari ni pri rokah, vrže se ura ob steno ali pobije kaj drugega, tako da smo veseli drugi dan, če ni bilo posebno dragoceno.

„Taka gneča! Še razprostreti se človek ne more. Tega ne prenesem, ne prenesem“, srdil se je Gregorič v jedno mer, porinil mizo v kot, prevrnil stol in zaprl okno, da je polovica šip prižvenketala na ulico. Jezno je vzdignil pest proti sobi, iz katere mu je zvenel na uho kakor roganje krohot francoskih vojakov. A zunaj so visele puške tako mirno, tako oblastno, tako zaničevalno, da je omahnila gospodarju roka, da se je vsedel v onemogli jezi in si podprl glavo s komolcema.

„Ali so Birkovi berači že izpraznili gornje stanovanje?“ vprašal je čez dolgo časa.

„Ne še“, dejala je žena. „Rekla sem jim, da je danes zadnji dan in da potrebujemo sami prostora. A mislim, da še ne vedó, kam bi šli stanovat.“

„Kaj to nam mar!“

„In smilijo se mi tudi. Kaj, če bi jih pustili še gori? Mi se stisnemo skupaj, in tebe tako ni mnogo doma.“

„A jaz ne morem poslušati teh razbojnikov tukaj“, dejal je oni skoz zobe in mignil z glavo proti steni. „To je moja smrt. Jaz moram proč, stran, da jih ne bom slišal; in Birki morajo ven, ven!“ In zapel si je suknjo in vzal palico, da ide po stopnicah gor. Žena ga je zadrževala, naj še počaka, samo jeden dan še. Zaman.

Pod streho je bila majhna, borno opravljena sobica, stanovanje Martina Birka, poprej kresijskega tajnika, sedaj brez službe. Pri malem oknu je sedela in šivala s tresočo roko bleda, revno oblečena žena; deklica stara štiri ali pet let je gledala skozi okno na trg, kjer so se vežbali vojaki, in fantek, par let starejši, je sedel na podnožniku poleg matere in paral staro obleko. Martin Birk pa je hodil s povešeno glavo, roki na hrbtu, zamišljen po sobi.

„Vse zaman, vse zaman!“ vzdihne in obstane pred ženo. „Bil sem pri županu, prosil svetovalce, naj mi dadó kakoršno koli službo, samo da se preživim. A nikjer nič!“

„Morebiti bi bilo vendar boljše“, omenila je tiho žena, „če bi bil vstopil v francosko službo.“

„A kako sem mogel, kako sem mogel! Komaj sem bil prisegel jednemu cesarju, prisežem naj drugemu! Kako je to možno poštenjaku!“

„Drugi in visoki gospodje pa so se vendar uklonili.“

„Kaj pa!“ dejal je Birk pikro, „in sedaj se védejo, kakor bi bili služili Napoleonu vse žive dni. Šram jih bodi!“

„Če bi vsi tako mislili, morali bi nam ukazovati sami ptujci, in to bi bilo še hujše. Koliko dobrega stori gospod okrožni glavar, ki zagovarja in brani podložnike! Če so prestopili s takim namenom, kaj se jim more očitati? Boljše je manjše zlo od velikega. In ti gospodje imajo gotovo tudi vsak svojo vest. In če odidejo danes Francozje, jutri vstopijo ti uradniki zopet v stare službe.“

„Da, da“, kimal je Birk, „kakor bi se ne bilo nič zgodilo, in še hvala se jim bo dala, in sami bodo vohali in preiskovali, kdo da je bil Francozom naklonjen. O da, da; tak je svet.“

„Kakor je božja volja“, dejala je žena polglasno. Oni pa se je zopet zamislil.

„Kdo bi bil mislil, kdo bi bil mislil“, dejal je sam pri sebi, „da ostanejo toliko časa v deželi! In Bog vé, kdaj odidejo! Bog vé, oh!“

„Oh, jaz sem tako lačna“, vzdihnila je deklica in ozrla se proseča v mater.

„Le glej skozi okno! Vidiš onega vojaka na konju, vidiš?“ tolažila je mati.

„Saj sem se že nagledala“, silila je hčerka. „Ali nimate nobene skorjice?“ Zlezla je s stola in šla gledat po miznicah in predalih, kje bi bila kaka drobtina; a nič ni bilo, ker je bil že bratec desetkrat vse preobrnil.

„Le počakaj, prinesem ti kruha“, dejal je oče, pogladil jo po kodrastih laseh in obrnil se strani, da skrije solzo, ki mu je igrala v očeh.

„A jaz sem tako lačna“, vzdihovala je ona; „sinóči je rekla mamica, naj grem spat brez večerje, zjutraj me bo pa čakal košček kruha. Pa me ni čakal, in sedaj je že poldne proč. Jaz hočem jesti.“ Jok jo je posilil.

„Kako si grda“, karal jo je deček. „Jaz tudi še nisem nič jedel, pa se vendar ne jokam. Kje pa imajo mama kaj kruha? Le počakaj, sveti Miklavž ti ne bo prinesel nič.“ Ostro so rezale v srce očetu otročje besede; vzdignil je kvišku žalostno hčerko in poljubil ji solzice z lic.

„In kaj pa s stanovanjem?“ vpraša boječ žena. „Ali si kje kaj dobil? Ravnokar je bila

gospa Gregoričeva tu in rekla, da moramo na vsak način danes ven: sami nimajo nič prostora, ker imajo toliko vojakov.“

„Presneta reč!“ udaril se je mož ob čelo in pulil si lase, da ga je gledal sin ves prestrašen. „Nikjer nič; v celem mestu nič. V kako klet bomo morali iti ali pa v hlev; to je za reveža. Čakajta, otroka“, zasmel se je obupno, „sedaj se bodeta seznanila s podganami in stonogami!“ Burno se odpró vrata in pokaže se razsrjeni obraz hišnega gospodarja Gregoriča. Hitro postavi Birk deklico na tla in mu stopi nasproti. „Kdaj se vam bo poljubilo spraviti se iz moje hiše?“ vprašal je gospodar trdo in čakal odgovora. — „Kaj? Če ne bo prazno danes do štirih, zmečem vam vso robo na trg.“

„Oh, počakajte, počakajte, gospod Gregorič“, prosila je žena, „vse vam bomo poplačali.“

„Poplačali! S čim pa? In tudi ne maram tistih grošev, ne maram; ampak ven, ven!“ Prestrašen se je obesil deček za očetovo suknjo, deklica pa se je skrila za materin predpasnik in pričela jokati od strahú. Obupani najemnik je stal nem od jeze in bled.

„To je moja hiša!“ vpil je gospodar in udaril s palico ob tla.

„In to je moje stanovanje!“ zakričal je Birk s hripavim glasom, „še vedno moje stanovanje; in jaz ne trpim, da bi kdo razgrajal todi. Jaz pojdem ven, ne bojte se! Vi pa tudi ven, ven!“ Zgrabil je z jedno roko vrata in z drugo moža. Ta se ni premaknil, zaničljivo je meril nasprotnika od vrha do tal; a v svesti si svoje moči se je jel sramovati pred slabotnim, shujšanim revežem. Godrnjaje se je obrnil in zaloputnil vrata za seboj. Martin Birk pa se je togotil po sobi, gluha pomirjevalne besede svoje žene in za glasni jok otročičev. Razljučen je zgrabil klobuk in palico in hitel ven, ven, proč od žalostnega kraja.

„Oh, otroka, pokleknimo in prosimo ljubelega Boga, da nas varuje nesreče“, tarnala je žena in pritisnila k sebi nedolžna otročiča.

Gospod Gregorič je še nekoliko rojil in godrnjal, a jezen je bil le še sam nase in sramoval se postopanja svojega in jel se opravičevati: „Samo ti vražji Francozi so krivi, samo ti!“

„Oh, Janez“, dejala je žena in podala mu otroka, da ga popestuje, „gotovo si jih nagnal prav z grda. Tega ne bi bil smel. Mi imamo tudi otroka, in kaj, ko bi se nam tako godilo!“

„A, kaj!“ branil se je oni. „Z lepa se ne opravi nič. Dobrota je sirota. Pa saj se ne menim za najemnino: nobenega krajcarja nečem, temveč ven morajo; jaz ne morem živeti v taki gneči.“

„Pa sedaj se vsedi in kosi!“

„Ne morem, preveč sem jezen; vsaka kaplja je sedaj strup. Kar odnesi jed in pijačo!“

„Birkovim bom nesla; gotovo so lačni.“

„Kamor hočeš“, dejal je mož osorno, da bi zakril radost, ki mu jo je napravila žena s to mislijo. A žena ga je poznala in vedela, da se bo dalo govoriti ž njim.

„Oh, kaka revščina“, vzdihnila je, stopivša zopet v sobo. „Kam pojdejo sedaj, vprašam te; kam pojdejo!“

„Kamor hočejo!“

„Ti govoriš kakor Turek, ne kot kristijan.“

„Kaj morem pomagati? Ven morajo; kar sem rekel, to sem rekel.“

„Si pa tudi premislil, kje bodo dobili streho, ti hudournik? Kje pa je sedaj kaj praznega?“

„Tako pod kapiteljem, v Lesjakovi hiši.“

„In jaz grem takoj gor in najmem stanovanje za Birkove, da boš vedel!“

„Stóri, kar hočeš! A Lisjak bo hotel denar naprej.“

„Veš, kaj? Če tebi ni bilo nič za tiste krajcarje, ki nam jih dolgujejo Birkovi, naj pa še meni ne bo za najemnino pri Lisjaku.“

Tej ženski odločnosti ni ugovarjal Gregorič, celó zadovoljen je bil; saj je poravnaval tako, ne da bi trpel vnani njegov ugled, trdosrčnost, katero mu je očitala vest. Kako hvaležni so večkrat osorni ljudje za vsako priliko k nedoslednosti!

IV.

V krčmi pri Luki pa je sedelo omizje pravih meščanov. Lepo jih je bilo videti, lepo slišati. Kaj so se menili pri dobri kapljici za bradate Francoze, ki so hodili osamljeni po mestu! Pozabljeni so bili hudi časi in veselili so se možje svojega življenja in svojega meščanstva.

„Bog te živi, Tone“, dejal je jeden, „stara korenina! Kaj hočejo ti reveži, ki so od danes do jutri! Midva sva bila prej tu in bodeva, če Bog dá, še pozneje. Ko bode zdavna razgnal veter vse te smeti, bodeva midva še sedela tukaj in pila domačo kapljico.“

„Bogme, da“, pritrtil je сосед. „Luka, prinesi drugega, najboljšega! Ne bodo ga pili ptujci.“ Luka je pomignil natakari in opomnil smehljaje se, kako se je zagrozil komisar, da bodo morali ob devetih že zapirati gostilne.

„Ne govóri o komisarju!“ zavrne ga oni. „Meni prihaja slabo, če slišim njegovo ime, in če ga vidim, skisa se mi v kupici vino. Vse rajši bi še hodil semkaj, če bi mogel ti komisarja kako odpraviti.“

„A kako?“ menil je krčmar. „Saj mu dajem manjše in slabše kose kakor drugim, in tudi kaka muha se najde v kupici. Pa se nič ne méni; ven jo vzame in pravi, da to nič ne dé.“

V tem so vstopili hrupno trije francoski častniki in komisar Apert. Vsedli so se k svoji

mizi, in kar najudanejše se jim je klanjal krčmar in popraševal, česa bi želeli, in našteval jedi, ki so pripravljene. Meščanje so umolknili, semtertje je kdo kaj zamomljal in pogledal po strani novo družbo, ki se je glasno zabavala. Komisar ni govoril mnogo, ampak nalival je vino, poslušal na obe mizi in z glasnim smehom pritrjeval besedam svojih drugov. Neizmerno zoprno je bilo to lizanje in ta smeh meščanom.

„Gregorič je mož“, dejal je jeden izmed njih zamolklo in povzdignil kupico.

„Bog ga živi!“ pritrtili so vsi in trkali na njegovo zdravje.

„Kaj se briga on za Poncija ali Pilata, naj še tako važno postopata okrog! In kaj mu morejo? Nič. Vse njegove sovražnike bode prej pobral vrag.“ Pogledovali so proti sosadni mizi dobro vedoč, da vleče komisar na uho vsako besedo.

Martin Birk pa je drl iz mesta ob Krki gori kakor brezzavesten. Nesreča, sramota, jeza, žalost — vse mu je vrelo v glavi, da ni mogel misliti. Obstal je na strmem bregu, oprl se ob ograjo in zrl motno, počasno vodo pod seboj. Obšle so ga zle misli. Jeden skok, in konec bi bil vsem nadlogam in bridkostim. Da ni bil tako zbebljen, vsililo bi se mu bilo vprašanje: bode li res vse končal ta skok? A tako daleč ni mislil; pač pa mu je stopila pred duševne oči vsa zapuščena rodbina in spomnila ga brezsrčnega gospodarja. Roke so se mu skrčile v pest. „Ne, ne“, dejal si je; „bolj ne bi mogel ustreči temu človeku. Streti, pogaziti me hoče; in sam naj se mu spravim izpod nog? Ne! Revežu, siromaku naj bi se brez kazni delala krivica? Ali revež ne čuje psov, ne čuti udarcev? Ali ljubi samo bogatin svojo ženo in svoje otroke?“ Po ušesih mu je zvenelo jokanje otročičev in proseči glas ljubljene žene, ko je razsajal hišni gospodar. Naj bi bil ta blizu, napadel bi ga bil Birk, če tudi sam pogine. A kaj je sedaj storiti? Mučila ga je zavest onemoglosti, sedaj zopet so se mu porajali naklepi, da so se mu grozno svetile oči. Iz ljubezni do rodbine so vshajale maščevalne misli in izpodrivale bolj in bolj ono blago čustvo. Maščevati se je hotel, naj se zgodi potem ž njim, z ženo, z otroki kar koli. Ni mu prišlo na misel, da bi iskal stanovanja, strehe stiskanim svojcem; zavil je v gostilno potrdit se v naklepih svojih.

Častniki so bili že odšli; komisar je sedel sam pri svoji mizi; krog druge pa je bilo že vse polno domačih veljakov. Sém se je vsedel Birk, ker ni rad videl komisarja, in zanj se je dobilo še prostora; saj je sedel le na pol, skupaj stisnjen, vedno pripravljen prepustiti mesto kakemu novemu gostu, kakor je navada revnih,

boječih ljudi. Pri mizi so se še vedno premlevali važni domači dogodki.

„Kaj se vam mara, gospod Birk“, pozdravil ga je rejen sosed, „ko nimate nič sitnosti. Ob mesecu potegnute plačo, naj bo letina dobra ali slaba. Toča vam nikoli ne pobije, hiša nikdar ne pogori. Blagor vam! Hišni gospodar pa in sploh človek, ki kaj ima, ta je revež dandanes.“

Birk je molčal; drug pivec pa je opomnil, da je menda gospod tajnik še vedno brez službe baš zaradi Francozov.

„Ni-li res, gospod tajnik?“ — Birk je prikimal.

„Potem imate pa vi tudi sitnosti“, povzel je zopet prvi meščan. „Kaj hočete! Ptujec je ptujec“, pristavil je bolj tiho; „domač človek le ima srce za domačina.“

„Domač človek!“ rogal se je Birk. „Ta je hujši od Francoza in od Turka. Če je ptujec pes, domačin je volk.“ Možje so se spogledali in začeli godrnjati, med občnim pritrdjevanjem je zavrnil jeden Birka.

„Mi smo bili že tudi po svetu, gospod Birk“, dejal je odločno, „in vemo, kako je drugod, in vemo, kako je doma. Ne vabimo pa nikogar, naj pride k nam; in komur ni všeč, mestnih vrat že zdavna ni več, in pot je prosta. Zabavljati ni treba nič, našim možem vsaj ne! Kje dobodete možakov, kakor je naš župan ali svetovalec Gregorič?“

„Ne imenujte mi tega imena!“ vzrojil je Birk tresoč se in zgrabil kupico, da jo vrže v govornika. A sosed ga je stisnil za pest, da se je zvrnila kupica, in jeli so vpiti nad njim, da stran od mize, da ne bode ž njimi pil zabavljaj, ki nima niti službe. Birk je vstal ves prepadel od strasti, in krčmar, ki ga je bil pred par meseci še ponižno prosil te in one usluge, stopil je k njemu, prijel ga za rame in namignil mu, da je najbolje, če ide, in rinil ga proti vratom.

„Gospod Birk, tu sèm k meni se vsedite!“ oglasi se iz kota glas komisarjev, in hipoma se izpremeni položaj. Meščanje so utihnili, in krčmar je smehljaje se prenesel Birkovo vino k drugi mizi. Birk si je obrisal s čela in z lic pot ali morebiti tudi solze. „Če dovolite“, dejal je v hvaležni ponižnosti in prisedel h komisarju.

„Na vaše zdravje!“ napil mu je ta. „Nič se ne menite! S takimi veljaki se midva ne moreva kosati. Tem človek toliko velja, kar plača: jaz pa imam drugo merilo.“

Dobro je délo ponižanemu revežu, ko mu je podal roko mož, katerega se v oči nikdo ni upal lotiti. Kakor stara znanca sta se začela meniti o vsakdanjih rečeh, in zvedel je komisar polagoma vso stisko Birkovo, in zaupno, polglasno sta se začela oba hudovati na meščane in zlasti na Gregoriča.

Ko pa se je bil Birk nekoliko pomiril, prišel mu je na misel dom in žena in otroci, ki nimajo nikjer stanovanja. Prišel se je poslavljati in segel mehanično v žep kakor vsak poštenjak, ki ostavlja gostilno. Pokazalo se je pa, da bi bilo boljše, če bi bil segel v žep, predno je stopil v gostilno. Zapazil je prestrašen, da je brez tiste čarodejne kovine, ki jedina kaj velja v krčmi. Segal je skrivaj sedaj v ta žep, sedaj v drugi, in vroče mu je prihajalo. Kaj bo počel krčmar, ki ga je hotel pognati, predno je še vedel, da nima denarja!

„Bokal starine!“ ukazal je glasno komisar. „Pustite, gospod Birk; danes plačam jaz, drugič pa vi.“

„Kakor vam drago“, priklonil se je Birk, najrajši pa bi bil objel komisarja. Pogum mu je vzrasel; kakor z vrstnikom je govoril s komisarjem; napijala sta si bratovsko in po strani zabavljala sosedni mizi. Birka je že nekoliko motilo vino, ko sta roko v roki ostavljala gostilno. Birk ni pozdravil meščanov nič, Apert pa se jim je globoko priklonil in sladko se nasmehnil. Ko sta odšla, zašumeli so meščanje zopet.

„Ali ste ga videli, Birka?“ dejal je jeden, „nič ni pozdravil.“

„Jaz pa imam rajši“, rekel je drugi, „da se me nikoli ne pozdravi, nego tako kakor ta komisar.“

Onadva pa sta zavila iz mesta proti kapiteljskemu griču v zaupnem govoru, ker vino je dajalo Birku že pogum, da je pokazal svoje mnenje. Ko sta se bila pogovorila o dnevnih dogodkih in prereševala politični položaj, vprašal je Birk kar naravnost Aperta, kako da je mogel prestopiti v francosko službo. Temu je bilo vprašanje jako ljubo, zakaj vsa revščina Birkova, trdovratnost njegova in celo molčanje se mu je zdelo kakor vedno očitane, in želel je sporazumeti se ž njim. Pripovedoval mu je, kako se je oziral le na ljudstvo; zakaj potrebovali so novi gospodarji uradnikov, in kjer niso mogli dobiti domačih, vzeli so ptujce, večje zlo od prvega; domačin lahko zabrani marsikaj hudega v negotovih časih; davke izterjava rahleje, ob ugodnejšem času; izgovarja in opravičuje nepremišljene besede in dejanja svojih ljudi; ovija sploh železno ptujo roko z mehkim ovojem, da pritisk ni tako mučen. Birk je prikimal; tako nekako mu je večkrat govorila tudi žena, a kdo bi poslušal ženske! Ko pa je podprl Apert svoje mnenje z mnogimi dogodki in navêdel pošena imena veljakov, ki so bili na glasu, da opravljajo dobrohotno za domačine ptujo službo, segel mu je Birk v roko in prosil odpuščanja, da ga je sodil kriyo. Ni bilo treba dolgega prigovarjanja in Birk je bil pripravljen sprejeti službo pri fran-

coskem oblastvu. Kdo bi se branil pomoči in denarja, če se strinja z načeli ali celó z občno blaginjo! Potem ga ne bodo zaničevali ljudje, ki mu duševno ne segajo niti do kolen; in varuje naj se Gregorič! V potrdilo je stresel Apert Birku roko.

„Sedaj se gre za to“, dejal je, „da se obvaruje mesto nesreče. Da se proti francoski sili ne dá opraviti nič, to je jasno; in vendar je vse polno hujškačev in podpihovalcev, in najnevarnejši je ta Gregorič.“

„Istina“, pritrtil je Birk. „Menite-li, da je oddal pred mesecem, ko je bilo ukazano, svoje orožje? Dve puški ima še spravljene pod streho v zaboju, ki ima dvojno dno. Oddal je staro puško, ki ni bila za nič, in norca se je delal.“

Komisar je pazljivo poslušal in omenil, kaj se je bilo zgodilo davi pred pošto.

„Policaj Korenček“, pristavil je Birk, „je meni samemu pripovedoval, da je zalotil baš Gregoriča, ki je nabijal pozive k upor.“ Zlobno se je muzal komisar in pretil, da bodeta že pokazala temu napihnjencu. Ponudil je Birku dvajset frankov kot zadavek in naročil mu, naj gleda in poslušá, kaj se godi in govori po mestu, ter pride drugi dan ob osmih zvečer v prošitjo pri stranskih vratcih.

Umirjen je korakal Birk proti mestu; imel je denar, imel službo in znosil se je bil nad sovražnikom, zakaj, da ne ostane ovadba brez posledic, to je slutil. Prav ta slutnja mu je bila pa tudi toliko potolažila srd, da mu je bilo celó ljubo, ker ne bode posegel s svojo roko vmes; saj je človeku všeč, če maščuje krivice resnične ali domišljene — dejal bi — „usoda“. Osebno maščevanje pa je kakor čebelni pik, ki rani često tudi maščevalca. V dnú srca mu je celó vstajalo pusto čustvo sramovanja, katero pa je dušil z važnimi razlogi.

Ko pride v mesto, stopi mu pred oči vprašanje, kam naj se obrne, kje naj išče svojih ljudi. Kdo vé, kaj se je bilo zgodilo ž njimi, odkar je bil odšel! Očital si je, da jih je bil tako pozábil, in ob jednom se izgovarjal, da bi drugače ne bil našel današnje sreče. V velikih skrbih je pospešil korake.

„Oče, oče!“ vzklikne radostno sinek njegov in priteče iz stranske ulice z velikim kosom belega kruha. „Kje pa ste bili? Po vsem mestu vas iščem.“ Oklene se ga deček, da ga ne bi izgubil več. Razveselil se ga je Birk, a takoj tudi sumljiv vprašal, odkod ima kruh.

„Od Gregoričeve mame“, bil je odgovor. A kakor bi bil gad pičil očeta, izmaknil je sinu roko in izbil mu kruh od ust. Deček je zakričal in stekel za kruhom, ki je ležal v blatu; a oče ga potegne nazaj.

„Pusti!“ zagrozi se mu: „od Gregoričevih ne smeš vzeti nič; če ne, bodeš tepen.“

„A jaz sem lačen“, ihtel je sin in premagoval jok.

„Z mano pojdi!“ In šla sta kupit kruha in sadja, da so komaj nesle male ročice.

„Kje pa ste sedaj?“ vprašal je oče bolj tiho.

„Pod kapiteljsko cerkvijo. In kako prijetno je! Iti smemo na dvorišče, in tako lepa mačica je v hiši.“

Gredoč sta srečala Gregoričevo deklo. Birk jo ustavi in ji odšteje deset frankov, naj jih nese Gregoriču za najemnino, ostanek bode poslal v kratkem. „Zastonj nečem nič.“ Po nobeni ceni ni hotel biti hvale dolžan temu možu, ki mu je bil storil tolikanj hudega in — kateremu je bil že tudi vrnil, ne naravnost ampak skrivaj, za hrbtom. Ljudje se radi privadijo mišljenju, da jih morajo drugi podpirati, drugače se jim godi krivica; in podpore nimajo za dobroto, ampak dolžnost drugih proti njim.

Prišedši domov oštel je Birk najprvo ženo, zakaj je dovolila, da je vzel otrok kruha od teh ljudi, od teh Gregoričev. „Niti kozarca vode nima nikdo vzeti od njih!“ je kričal. „Gregoričevih dobrot ne maram in če poginem od vsega hudega. Niti imenovati jih ni treba pred menoj, ker jaz nočem nič slišati o njih!“

To je oplašilo ženo, ki je hotela povedati, kako so jim Gregoričevi priskrbeli stanovanje. Birk je položil denar na mizo in pravil, da se je dogovoril s komisarjem zaradi službe, o kateri pa ni hotel povedati nič natančnega. Žena ga tudi ni nadlegovala z radovednostjo; saj si je rahločutno razlagala malobesednost njegovo in hvaležno premišljevala, kako se je iz ljubezni do rodbine premagal, zatajil in izneveril svojim načelom in odpovedal sovraštvu proti novi vladi; ko se pomiri, spomnila ga bode dobrot, katere so jim skazali Gregoričevi. Sedaj pa je sklenila roke k zahvalni molitvi, v katero je vpletla tudi Gregoričevo rodbino. Nehoté je ta hodila tudi Birku še vedno na misel, in nič kaj ni bil zadovoljen z načinom svojega maščevanja.

Ura je šla na polnoč, ko je policaj Korenček iz gostilne pri mostu gredé premišljeval, je-li že zadostil svoji čuvajski dolžnosti, da bi smel iti leč, ali še ne. Predrami ga od gorenjega mesta sém tak sumen šum, da ga je prijela nevolja, ker še po noči ni mirú. A ni pospešil zaradi tega korakov, rajši narobe, češ, nemara bo pa ta čas že vse pri kraju. A šum je postajal čim dalje glasnejši in sumnejši, tako da je zavil Korenček v drugo stran, da bi iz stranske ulice vse opazoval in o pravem trenutju posegel vmes. Kmalu se je razločil topot konj, korakanje moštva, škripanje težkih voz in zamolklo velevanje. Na trgu so se zbirali vojaki. Okna so se odpirala,

in ljudje so čudeč in boječ se popraševali, kaj to pomeni.

„Nekam se odpravljajo“, razlagal je Korenček in miril strašljivce, češ, saj sem jaz tu. — Od proštije pa je prijezdil general, izpregovoril nekaj besedij s poveljniki in obrnil konja po klancu

proti mostu. Za njim se je obrnila četa konjenikov, za temi je šlo par topov in municijski voz, potem dolga vrsta pešcev in zopet četa konjenikov. Dolgo je bobnel in škripal most pod nogami in kolesi. (Dalje.)

Vladimir in Varjag.

„P remagal srečno si Jatvage,
Raduj se, Vladimir, te zmage!
Saj z dnem današnjim slavne bitve
Razširil dom si nam do Litve.
Preslavljalj ti bogov oblast,
Mi pojmo tebi slavo, čast!“

Omamljen glasnega klicanja
Zmagalec ljudstvu se poklanja,
In starešinam in boljarjem
In svečenikom pred oltarjem
Zakliče mladi poglavar:
„Bogovi hočejo svoj dar.“

Obilna res je milost boštva,
Med vami iščem torej moštva,
Da jeden vsaj za narod celi
K bogovom divnim se preseli,
Da jim zahvalo v raji dé,
Ko žrec prebode mu srcé.“

Kakó nemila ta beseda
Pretvóri žarna lica v bleđa!
In skoro bi iz rok bodala
Drhtečim žrecem k zemlji pala,
Da ne povzdigne tisti čas
Boljár besede sivolas.

„O kje so, kje so oni časi!
Kdo pač se danes sam oglasi?
Da vse prestrežemo prepire,
Svetujem jaz, o Vladimire:
Vrzimo kvišku kocek sklad,
Da žrtev nam pové njih pad.“

Pogled vladarjev zadovoljni
Pozdravi hitro ljud vesoljni;
In predno prav se rod ob Visli
Usodne svoje želje zmislil:
„Vrzimo kocke kvišku, dà!“
Že kocke padajo na tlá.

Kot mrak noči po zemlji črne
Med ljudstvom se novica zgrne,
In vanje trešči kakor strela:
„Varjaga igra je zadela.“
Prelepih lic in mladih let
Junak pred kralja stopi vnet.

Osupne kralj in kës ga speče.
Mladenič mu pokojen reče:
„Čemú bogovom hvale venec!
Jaz rad umrjem kot mučenec
Za narod zaslepljeni svoj:
A védi — Kristus Bog je moj.“

Iz hrupne množice neštete
Pred kralja se tedaj prignete,
Bolestno vikne in zajoče
Osivel mož — Varjagu oče:
„Bogovom vašim smrt, poraz!
Udan sem Kristu s sinom jaz.“

Sto mečev hipoma zasije,
Temà pušic oba pokrije.
In predno ljudstvu mir ukaže
In k sebi kralj prizove straže,
Prepast na licih, srd v očeh, —
Ležita mrtva že na tléh.“

Z boljarji ne po mnogih dnovih
Vladar stojí ob dveh grobovih.
„Ne bodi kazen vam izgnanstvo!
Nó kazen bodi vam poslanstvo,
Da móž, znanečih blagovest,
Privédete iz grških mest.“

predno se je ta prav zavedel, kaj se godi, imel je že lovorov venec na glavi.

Ta nepričakovana odlika, ki se je rodila jedino le v glavicu umne in srčne Ane, bila je vsem neizrekljivo po godu, najbolj pa še mlademu Antoniu. Prevzela ga je hipoma navdušenost in z vzvišenimi besedami je izrazil veselje s tem, da je slavo in hvalo izrekel vsej Sforzovi družini in ji prerokoval slavne dneve v slavnem Milanu.

Tako se je končal bistveni del te slavnosti. A že je legel mrak na zemljo. Na vrtu prižgó brez števila lučic, povabljeni se začno deloma izprehajati, deloma ostanejo v malih gručah, deloma posedejo po stolih in klopeh, katerih je bilo vse polno po vrtu. Krasno oblečeni služabniki so nosili razne sladčice na okrog in ponujali gostom, drugi pa so točili drage pijače iz raznih dežel: iz napoljske okolice, iz Španije in z jutrovskih otokov.

Ambrosio je bil nocoj ves srečen. V bleščečem paviljonu je sedel na strani knežne Viride, ponavljal zahvalo za toliko odliko in govoril o težavah pa tudi prijetnostih v vojski. Virida pa je bila zaverovana v njegovo pripo-

vedovanje tako, da ji je gospa mati Sforzova večkrat ponovila prošnjo, naj bi se pač nekoliko pokrepčala in okusila domače izdelke. Tudi Izabela, ki je sedela poleg knežne, ni si mogla kaj, da ne bi je včasih vzdramila in opomnila gostoljubnosti Sforzove hiše.

Bil je res prijeten večer in zabava tem živahnejša, čim prostejša je bila. Treba je poznati laško živahnost, in bralec si mora predočiti ponosnega duha Milancev, da si vsaj nekoliko po resnici lahko misli zadovoljnost zaradi proslave, ki je veljala vsemu Milanu in vsaj za to priliko izgnala iz spomina nesrečo v pretekli vojski.

Slovesnost je trajala še dolgo; petje, godba, govori, improvizovane igre so se vrstile z napitnicami in z uživanjem raznih in dragocenih jedil; slišati so bili tudi glasovi, da bi Ambrosio in Virida bila lepa in častna dvojica, čast in veselje vsemu Milanu. Med najživahnejšo zabavo pa dojde dvorno spremstvo po Virido in dvorne gospe, in knežna vstane, da se posloviti. Slovo je bilo prisrčno. Ambrosio, ovenčan z lovorom, spremi knežno do dvornega voza, gostje pa so klicali slavo Ambrosiu in Viridi. (Dalje.)

Hudi časi.

(Povest. — Spisal Fr. D.)

(Dalje.)

V.

Drugo jutro je bilo v mestu videti le še malo vojakov. Kam da je bila večina odšla, to se je kmalu zvedelo od ljudij, ki so prihajali od onstran Gorjancev in pripovedovali, da so se uprli kmetje po Metliškem in Kočevskem. Ta novica ni posebno razburila duhov; trezno so presojali meščanje vso stvar in milovali kmete, ki bodo morali drago plačati nepremišljeno, pre nagljeno početje. A vse drugače jih je razdražilo, ko so se jeli nalepljati po ogljih pozivi in se je po mestu razbobnalo, da je treba vsakega ptujca, ki ostane čez noč v mestu, naznaniti okrožnemu glavarstvu; da se morajo hiše zapirati ob devetih, da ne smejo ljudje v gručah hoditi in postajati po ulicah, in da mora vsakdo, ki ni še oddal strelnega orožja, oddati je v 24 urah pod smrtno kaznijo. Obča je bila nevolja; saj so si bili meščanje v svesti, da niso zaslužili tako ostrih naredb, in rogali so se sem ter tje, je-li že gruča, če stojita dva človeka skupaj; sme-li še mož hoditi z ženo skupaj, in na koliko delov se mora razdeliti številna rodbina, da ne

bo gruče. A utihnili so ti samopašni pogovori, ko se je prikazal na trgu komisar Apert s francoskim tajnikom, in so za njim prišli štirje vojaki z bajoneti na puškah. Dva vojaka sta korakala po jedni strani, dva po drugi, po sredi trga pa se je izprehajal gospod Apert in zaničljivo gledal okrog, ponosen na svojo moč. Kdor si je upal ziniti kaj nepristojnega, tega so klicali v okrožno glavarstvo in naložili mu denarno globo ali zapor, nekaterim tudi palice. Tišina je zavladala po mestu. S temnimi obrazi so lazili ljudje po ulicah, tiho se pozdravljali, sporazumno si namigavali in pazili v javnosti na vsako besedo; doma, med seboj so zabavljali tem huje.

Ko pa je bila ura osem zvečer, napotil se je Birk v prošnjo k francoskemu tajništvu. Tako ponosno ni stopal kakor prejšnje dni v urad; hodil je tiho in oprezno, oziral se krog sebe in premišljeval, kaj bode rekel, če ga kdo sreča in vpraša, kam gre. A pot ni bila dolga; šel je skoz vrt, odprl mala vratica, a sluga mu je pokazal potem v prvo nadstropje v malo, precēj prazno sobico, kjer sta goreli na mizi dve sveči.

Dobil je Birk notri dva znana moža: jeden je bil upokojeni uradnik, sicer velik kričoč in zabavljač vsem višjim naredbam; drugi pa obrtnik, ki se je bolj brigal za vinske družbe nego za svoj obrt, znan dobrovoljček in kimovček, iz katerega se je norca delal, kdor je utegnil. Nič ni bil kaj vesel te družbe Birk, dasi ga je sprejela jako prijazno in pozdravila prav zaupljivo.

„Časi so hudi. Kaj se hoče!“ mežikal je obrtnik in stiskal mu roko.

„Ljudi je treba prijeti v strah“, dejal je s povzdignjenim prstom tovariš, „inače se zgodi nesreča kakor v Metliki in Kočevju. Razmere so napete.“ — V tem je vstopil tajnik Lavallée u Apertom; le-tá je predstavil Birka francoskemu uradniku, ki mu je podal roko in prijazno mrmral nekaj v francoskem jeziku. Lavallée se je kmalu poslovil od komisarja.

Ostali ljudje pa so se vsedli k delu. Po vrsti so narekovali komisarju, kaj so videli in slišali sumnega. Birk se je držal resnice; onadva pa sta pretiravala, da ju je včasih zavrnil komisar, včasih se jima na glas zasmejal, saj je poznal Novomeščane, katere sta slikala kot krvoločne tigre. Sestavili so seznamek, v katerem so bili zaznamovani imenitnejši meščani, tega so prištel dobromislečim, tam onega omahljivcem, zopet drugega nenevarnim ugovarjalcem à la Korenček, tretjega upornim, a brezvplivnim elementom; najhuje je bila počrnjena vrsta vplivnih in upornih mož kakor Gregorič. Uvrščevali so te meščane največ po osobni mržnji katerega izmed skrivnih nadzornikov; seveda se je tudi jezil komisar, če se niso mogle navesti za to in ono besedo nobene priče.

Drug za drugim so se odpuščali potem „nadzorniki“; najzadnji je bil Birk.

„Kako se vam zdi služba?“ vprašal je komisar in spravil ga v zadrego.

„Tako. — Za silo.“

„Ker so taki sodelavci“, zagovarjal se je oni. „Kaj hočete! Vlada mora spoznavati in spoznati javno mnenje, drugače se ji izjalovijo tudi najboljše namere. A odkod je more spoznati? Od uradnikov? Ti imajo že vsak svoj sistem, da vidijo in slišijo, kar hočejo, in ne vidijo in ne slišijo, česar nečejo. In kdo govori ž njimi odkrito? V obraz se jim hvalijo vse vladne naredbe, tako da si nepreviden uradnik kaj rad domišlja, da je nezmotljiv; a dejanski se pokaže to pogrešno, ono nedostatno, kar razvidi razven uradnika takoj vsakdo. Posledice so vsigdar žalostne. A kjer je država stara, ukoreninjena v vsem mišljenju in čustvovanju, to ni tolikega pomena; zavira se sicer napredek, po dolgih in dragih poskušnjah se pride vendar na pravi sled. Drugače je to v novi, ne še utrjeni državi. Tu postane vsaka napaka usodna, in sveta dolž-

nost vsakega državnika je zvedeti ljudsko mnenje, ljudsko sodbo. Kar je dobrega na tej sodbi, sprejme pametna vlada za svojo misel; kar je napačnega, to izkuša s poučevanjem popraviti in poravnati. V drugih stvaréh ni drugače. Vzemiva pravno čustvo! Vprašanje je, ali ima izučeni pravnik tako tanko čustvo za to, kar je pravo, kakor navaden človek; in vendar — kolikrat zaide ljudsko mnenje baš v pravnih vprašanjih! Tako je z umetnostjo. Umetniku je največ do tega, da ugaja umotvor širokim ljudskim plastem, naj govori kritik, kar hoče, in le ljudsko odobrenje pridobi delu trajno veljavo. Kritika naj hvali, kolikor hoče; ljudstva ne bo premotila, da bi hvalilo, kar mu ne seže do srca. A kolikrat zabrede ljudska sodba, ljudski vkus in zavêde celó umetnika, ki se opira preveč na „vox populi, vox Dei“. Tu je kritika na svojem mestu, da zavre hitri voz javne sodbe in ga obvaruje prevrata; da določi mero hvali in graji; zakaj ljudje ali hvalijo preveč, ali grajajo preveč. Ljudsko vodstvo, vlada, ima to vzvišeno nalogo, da razvija in pospešuje, kar je vzraslo dobrega iz ljudskega mišljenja in teženja, a tudi obrezuje in zatira, kar je slabega. To pa se godi, ako so vladi znana ta teženja in je vlada dovolj razumna, da se méni za ta teženja, na dvojen način: ali s tem, da kaznuje storjene pregreške, ali da jih zabranjuje; ali da se pusti plevel rasti z žitom vred in se nazadnje poruje, ko je dorasel, zredil se na škodo žita in zatrl toliko in toliko klasja, ali pa da se populi, predno je mogel škodovati. Kateri način vam je bolj všeč?“

Birk je potrdil, da zadnji.

„In to je tudi moj način in sistem“, dejal je komisar in ponudil mu roko. „A kako hočem zatirati plevel brez delavcev! In najpridnejši gospodar mora rabiti slabe posle, če ne dobi dobrih. Tako moram jaz, žal! mnogo zajemati iz kalnih virov in potem precejati, kolikor le morem, kar sem zajel. Zakaj da ni dobiti drugačnih sodelavcev, mislite si lahko. Ime jih plaši. A kdo je kriv, da je ime na tako slabem glasu, kakor lopovi, ki so je zlorabili in skrunili! Da sem pridobil vas, moža resnicoljubnega, odkritosrčnega, zanesljivega, to si štejem v veliko srečo, v veliko srečo pa tudi ljudstvu nam izročnemu, čegar blaginja nam je najvišji zakon.“

V pogovoru se je izreklo tudi ime svetovalca Gregoriča, in menil je komisar, da je proti temu že nakupičenega toliko gradiva, da se bode lahko s silo ustavilo njegovo rovanje. A čudo, čim bolj se je zavedal Birk svojega novega pota, tem milostneje je sodil ravnanje svojega nasprotnika, kakor bi ga bilo sram ostrejšé soditi bližnjika nego samega sebe.

„Nič mu ne bode škodilo“, dejal je precèj malomarno, „če se mu za par sto frankov pri-

strižejo peruti ali če se pripre za nekaj časa. Ne bo več nosil tako po koncu grebena.“

„Stvari so take, da mu lahko zadrgejo vrat“, sklenil je komisar, odšel Birku precejšno mesečno plačo in prijazno se poslovil ž njim.

Sam s seboj zadovoljen je hodil še nekaj časa po sobi in ponovil si s povzdignjeno glavo vse razloge, s katerimi je potolažil tanko Birkovo vest. Zdeli so se mu naravnost državniški, in spoznal je, da opravlja za svojo sposobnost mnogo prenizko službo. Premalo se ga čisla, vse premalo. Ta misel mu je grenila veselje. A meščanstvo se ga boji, to je tudi nekaj, in Gregoriča ima v pesteh. To je bilo prijetno zadoščenje; a tudi to je kalil strah, da ne bi sovraženi mož oddal v določenem obroku skritega orožja.

Birk pa je šel domov s prepričanjem, da je komisar sicer pošten človek, a prisiljen rabiti nevedne pomočnike. Poslednje besede, ki so se nanašale na Gregoriča, niso mu prav ugajale, a prigovarjal si je, da pretiruje komisar, da se imovitega moža in mestnega svetovalca ne ob sodi kar tako k smrti; to so same besede. A kakor dobrota, ki nam jo stori zopern človek, tako je pekel Birka ostali dolg Gregoričev. Odleglo mu je, ko ga je poravnal še tisti večer. Sedaj bi mu bilo najljubše, da bi onega človeka nič več ne videl, nič več ne slišal o njem; ne več srda, a jako neprijetne misli mu je budil spomin nanj.

Razmere v mestu so bile od dné do dné neznošnejše. Vedno več je bilo kaznovanih zaradi hujskajočih besedij, in kar domisliti si niso mogli kaznjenci, odkod bi bilo oblastvo zvedelo to in ono. Vse je bilo kakor prepreženo z ogleduhi; zavlada je obča nezaupnost, pretrgale so se najtesnejše prijateljske vezi in vse križem se je tožilo in dolžilo.

Kako bi mogel biti vesel gospod Gregorič! Sedel je pri kosilu in se jezil, a ne nad Francozi, ampak nad domačimi ljudmi, nad mestnimi svetovalci, da trpé vse to, da se ne pritožijo na višje mesto proti takemu postopanju političnega oblastva.

„Ugnali bi tega peklenskega Aperta“, je dejal, „ugnali, da smo jedini. A ta se boji zamere, oni za svoj obrt in tretji že misli, da ga bodo obesili, če reče odkrito besedo. To so možje!“ Beseda mu je zastala v grlu, ko zagleda Aperta med vrati in za njim dva vojaka z nasajenima bajonetoma.

„Ne zamerite, da vas pridemo nadlegovat“, pokloni se komisar gospej, ki je prestrašena skočila k možu.

„Pridete pa kakor nad razbojnike, gospod komisar“, reče Gregorič. „Kaj bo pa dobrega?“

„Po orožje smo prišli.“

„Orožje sem že oddal; potrdilo pokažem takoj.“

„Ni treba. Ali ste pa tudi oddali vse orožje?“

„To je predrznost. Jaz se bom pritožil zoper tako postopanje; jaz sem mestni svetovalec.“

„Vsa čast! A sedaj nas briga le vaše orožje. Dajte, kar imate, z lepa!“

„Poiščite sami!“ dejal je Gregorič in pokazal po sobi.

„A morebiti imate kje drugje. Bodite tako dobri in pojdite z nami pod streho!“ Gregorič je prebledel.

„Jaz se ne ganem“, dejal je odločno.

„To bomo videli.“ Apert je mignil vojaka, ki sta zgrabila za puški. Kričaje se je oklenila gospa svojega moža in kričati je začelo dete v postelji.

„Proč žensko!“ ukazal je Apert, Gregorič pa je razljučen zgrabil veliki nož, ki je ležal na mizi, in skočil proti njemu. A na poti mu je bila žena, tako, da je o pravem času odskočil komisar; vojaka pa sta se vrgla na razjarjenega moža, podrla ga na tla in ga uklenila. Nič ni pomagalo žensko vpitje, nič otročji jok. Jednega vojaka je pustil Apert pri uklenjencu za stražo, z drugim je šel pod streho, kjer je ležalo več praznih zabojev. Ni bilo treba iskati dolgo; teža je izdala skrivališče dveh dragocenih pušk med dvojnim dnem.

„Prokleti Birk!“ mrmral je Gregorič zagledavši orožje; žena pa se je vrgla na kolena in vila roke in prosila Aperta, naj se usmili moža.

„Po koncu! Kaj klečiš pred vragom!“ srdil se je mož in pokimal še jedenkrat s posiljenim smehom detetu, ki je stegovalo iz postelje ročice po njem. Naložili so mu zasačeni puški in gnali ga iz hiše; jokaje ga je spremila žena do ječinih vrat, kjer so jo odpodili. Strmé so gledali meščanje žalostni sprevod in ugibali, kaj to pomeni. Marsikatera pest se je stisnila; a storiti si ni upal nihče nič.

Pač nekaj se je storilo. Razburjenost je prisilila župana, da je sklical mestni zbor, da se kaj ukrene. A dolgo se niso mogli zjediniti gospodje. Jeden svetovalec, strojar po obrtu, kakor Gregorič, je ménil, da se sploh ne dá nič storiti, ker Gregorič ni brez krivde; orožje se je našlo pri njem. A če se strojar ni brigal mnogo za tovariša, brigal se je svetovalec krčmar, ki je predlagal ostro pritožbo ne samo zaradi postopanja proti Gregoriču, ampak tudi zaradi več drugih škodljivih naredb in novotarij, izmed katerih se mu je zdela najškodljivejša, najpogubnejša ta, da se morajo gostilne zapirati že ob devetih zvečer, pri čemur ne trpi le obrt, ampak tudi najtrdnejši del vsega meščanstva, zakonski možje; ker namreč večerjajo ti doma, ne morejo skoro dohajati pred deveto uro v

gostilno; tako se jim krati pošteno razvedrilo. Predlog, podprt s takimi razlogi, je prodril in volilo se je poslanstvo, ki pojde do okrožnega glavarstva in, če treba, še v Ljubljano, pritožiti se o položaju.

VI.

Prešlo je nekaj dnij, in Apert in Birk sta bila najboljša prijatelja. Ponosno sta hodila po trgu, po mestu, ki je bilo postalo tako tiho in mirno.

„Gospod Lavallée“, dejal je Apert, „ne pozna ljudij nič. Naj bi bila obveljala njegova politika, imeli bi upor na vseh straneh; in sedaj — povsod uzoren red. Za ideje prostosti, enakosti nimajo zmisla ti ljudje. Če si prijazen ž njimi, če jim strežeš, postanejo objestni in te zaničujejo; če jim pa pokažeš zobe, pokoré se takoj.“ Birk je pritrdil, a vprašal ga tudi zaupno, če méni, da bode francosko gospodarstvo trajno. Oni je odkimal in začel govoriti o razlogih, zakaj se Kranjska ne more trajno združiti s Francosko, ampak pripade prej ali slej avstrijski državi nazaj.

„A kaj potem?“ vprašal je zvedavo Birk in mu pogledal v oči.

„Ker sedaj tako razsajam? mislite“, odgovoril je oni in spopolnil vprašanje Birkovo. — „Tega me ni strah“, dejal je čez nekaj časa smehljaje se in mahnil s palico po zraku. „In tudi vi, ne bojte se! Jaz imam takih prijateljev, da nama ne izpodleti, naj se obrne stvar tako ali tako. A propos, če utegnete, pojdiva jutri po kosilu proti Mirni peči; dnevi so lepi, pot snažna, in konja vam posodim jaz.“

Drugega dné je bila nedelja, in zgodilo se je nekaj posebno znamenitega. Prišlo je bilo poročilo, da je sklenjen na Dunaju mir med avstrijskim in francoskim cesarjem, in kranjska dežela odstopljena francoskemu cesarstvu. S slovesnimi obrazi so tekali uradniki po mestu in ugibali, o čem da se posvetuje okrožni glavar s francoskim tajnikom že toliko časa. In res se nista zastonj posvetovala. Sklenila sta, da se v proslavo „veselega dogodka“ prekličéjo izjemne naredbe. Kmalu so se začela nabijati po oglih poročila o sklenjenem miru in ob enem preklici ostrih naredb, ki so se bile uvedle po odhodu generala Zuchija.

Ko pa se je v kapiteljski cerkvi prebral s prižnice pred veliko mašo evangelij, prišel je na vrsto pastirski list, v katerem je škof Kavčič, opiraje se na evangelij: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega“, opominjal vernike, naj se pokoré novemu cesarju in ne upirajo novemu oblastvu. Bridke so bile te besede, ki so uničevale mnogo tihih želj in nadej, a ob enem tolažilne in mirilne za vzne-

mirjene vesti. Globoko so se vtisnile v srca vseh.

V glasnih gručah so postajali po maši ljudje in se razgovarjali o važnem dogodku. Marsikateri je odkimal z glavo in zmignil z rameni, ko se je govorilo o novem položaju; večina ni vedela, ali je vesela ali žalostna. Meščanstvu je napravilo največ radosti razveljavljenje izjemnih naredb. Veselje je bilo sicer še nekako oprezno in boječé in nezaupno; a trobojnemu blagu je cena vendar poskočila; ker ta in ona hiša je hotela razobesiti francosko trobojnico. Po mestu pa so se zbirala poslanstva, da idejo častitat in poklonit se okrožnemu glavarstvu.

Popoldne sta jezdila Apert in Birk čez kapiteljski grič proti Bršlinu. Lahna meglica se je prijemala pisane goščave ob potu. Vse je bilo tiho. Sedaj pa sedaj se je pripodilo par glasnih vran, sedlo na zemljo in odletelo. Jezdeca sta molčala. Apert je bil slabe volje, ker mu ni bilo všeč rahlo postopanje političnega oblastva.

„Zmagovati znajo ti Francozi“, reče naposled, „vladati ne znajo. Ljudske čudi ne poznajo nič, in ta jih bo iznenadila.“

Birk je ménil, da se je stališče pač jako izpremenilo, ugodno za Francoze.

„Na videz“, zmignil je oni z rameni. „Nove hiše se same podirajo, stare treba razstreljati. Kako sem prepričan o tem, to bode videli danes.“ Umolknil je in se vtopil v svoje misli. Zdelo se mu je, da se dá vse človeško delovanje gledé na smoter deliti na tri vrste. Jedni delajo samo za druge; to je neumna tolpa, mislil si je. krma za kanone, ki si pridobiva sicer dobro ime, a svojega uspeha nič; drugi delajo samo zase; teh ne mara nihče in vse jim nasprotuje, tako da ne dosežejo mnogo uspeha, izgubé pa vse dobro ime; tretji pa strnejo delovanje zase z delovanjem za druge; ti so najpametnejši; na videz nesebični dosežejo največ; zakaj pridobé druge, da delajo zanje; gmotna blaginja in slava je njih delež. Ponosno se je prišteval Apert tej vrsti.

Jezdeca sta jezdila čez klanec skoz krasno ormenelo bukovje, ugodno domovanje tolstih polhov. Tu in tam ju je srečal kak človek, ki je šel v mesto v cerkev; sicer vse mirno. Odpiral se je lep razgled na Trško goro in bliže na visoko stoječi grad Hmeljnik, od katerega ju je ločila globoka dolina. Tako sta jezdila jedno uro daleč. Pred vasjo pa sta zavila po slabem, ilovnatem kolovozu navzdol na desno proti Hmeljniku. Prejezdila sta kmalu tesno dolino, in pot se je vzdignila zopet navkreber. Kraj gozda, ki raste ob precèj strmi gori, stala je lesena hiša. Vrata proti cesti obrnjena so bila zatvorjena, druga proti gozdu pa odprta na stežaj. Tu sta stopila jezdeca s konj.

Iz hiše sta prišla dva širokopleča, bradata korenjaka, kakoršnih bi se človek ustrašil, da ga srečata na samini. Jeden, v stari vojaški kapi, je pozdravil vojaški in prijel konja, drugi je snel širokokrajni klobuk z ruševčevim perjem in vzel Birku konja iz rok. Aperta sta poznala oba. Birk pa ni vedel, kaj to pomeni in kam da je zašel; stopil je s tovarišem v nizko, prostrano stanico, kjer je za veliko mizo in po klopeh ob steni sedelo še sedem mož, podobnih onima dvema. Jedni so kvartali za mizo, drugi pa so gledali in se vtilkali v igro, ali pa so imeli svoje pogovore. V kotu je stal sodček vina in kupica je krožila od ust do ust; velik hleb črnega kruha pa je ležal na mizi. Po stenah je viselo nekaj pušk, tu in tam kaka sablja, na pol skrita pod vojaškim plaščem, in na tleh ob steni je bilo videti nekaj sulic na dolgih ročnikih.

Nekako nevoljno so se ozrli možje in prenehali igro, ko sta vstopila naša znanca, in marsikak sumljiv pogled se je uprl v Birka.

„To so korenine bodoče naše črne vojske“, razloži Apert in pozdravi možje, da se jim dobro godi.

„Nič sile; če ne bo hujšega, gospod komisar“, odzdravi izza mize drug korenjak in se zravnava po koncu. Videlo se mu je, da hoče nekaj vprašati, a da mu ne gré z jezika. Ko pa omeni komisar, da je Birk njegov prijatelj, začne vsi vprek popraševati, pri čem da so.

„Vse pri starem; nič novega“, razlaga komisar.

„A kaj so oznanjevali danes po cerkvah?“ ugovarja jeden. „Da je mir sklenjen, da se treba podati!“

„Mir, dokler sneg ne skopni“, dejal je Apert in mahnil z roko. „Baš zaradi teh govoric sem prišel, da jim prehitro ne verjamete.“ Divji obrazi so se razvedrili, in vnel se je živahen razgovor. Birk je spoznal, da so se zgrnili ti ljudje od vseh vetrov skupaj. Široki govor je izdajal visokostasnega, neokretnega Gorenjca, ki je sedel kakor očak med bistroglednim, nemirnim Notranjcem in živahnim, koščenenim Dolenjcem. Oba sta se trudila nekaj dopovedati okornemu rojaku; a ni mu šlo v glavo, tako, da sta se začela šaliti z njim, česar pa tudi ni razumel; a držal se je, kakor bi hvalil Boga, da ni tako neumen.

„Kmetje se bodo kujali“, dejal je Apertu oni, ki je bil kakor vodja med njimi, in ki so ga klicali za Sinúrja.

„Treba jih poučiti“, menil je Apert. „Skličite jih nekaj! Jaz jim prižgem luč, da jim ne bode več duhovščina mešala glav.“ Sinúr je izpregovoril nekaj besedij s svojimi tovariši, ki so se potem razkropili na vse strani. To so

bile korenine črne vojske, možaki, ki so se bolj bali dela kakor vojne, ki so vedeli, da dobé takoj opravka s sodišči, ko se poležejo vojni valovi.

Ko se je dogovoril Sinúr z Apertom, za- vihtel je puško na ramo, in napotili so se vsi trije proti hribu sv. Ane. Pod hribom leži v gozdu skrita dolinica. Tam je bilo že zbranih nekaj mož, mladih in starih, katerim je Apert preprijazno podajal roko. Od vseh strani so dohajali drugi, nekateri z velikimi noži za pasom, drugi z gorjačami, večina neoboroženi. Tu je bilo staro shajališče od časov, ko so prišli Francozje v deželo. Znani so bili ti sestanki mnogim ljudem, ki se jih niso vdeleževali, meščanom in grajščakom, in vedelo se je, kaj se ondi godi; a ker se v negotovih časih ni vedelo, ali se bode ovadba štela v zaslugi ali v zločin, bili so kmetje varni.

„Počasi cepajo“, dejal je Sinúr.

„In iz hiš se jih mora vleči kakor srobot iz grma“, dejal je pristopivši tovariš.

„Duhovska zasluga“, siknil je Apert. A sčasoma se jih je nabralo vendar kakih sto. Nekateri so takoj posedli po štorih in koreninah starega bukovja, drugi so stali, proč od Sinúrjevih tovarišev. Večini se je brala nevolja na obrazih, tu in tam se je slišalo mrmranje in popraševanje, čemu da so prišli; naposled se vzdigne najpogumnejši in reče proti Apertu obrnjen: „Dajte cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega!“

„A kateremu cesarju? To se vpraša“, posegel je Apert vmes in pričel naštevati jim s prisrčnimi besedami, koliko časa so bili oni, njih očetje in dedi avstrijski podaniki, kako so obljubili zvestobo staremu cesarju; če so mu bili udani v sreči, bodo ga li ostavili v nesreči? Čim dalje pazljiveje so poslušali kmetje in prikimavali. Ko jim je pa govoril o cesarjevih nesrečah in stiskah, stekla je marsikaka solza po razoranem licu in marsikaka roka je stisnila gorjačo ali nož; usmiljenje in ljubezen jim je polnilo srce; čim več nadlog je trlo cesarja, tem rajši so ga imeli.

„Stara vera, stari cesar!“ začeli so vpiti.

„A mir, mir je sklenjen“, ugovarjal je zopet oni možak.

„Mir?“ povzel je Apert. „Mir je od danes do jutri. Kako malo časa so bili Francozje prvič v deželi, kako malo drugič!“ Dokazoval je, da ne izpusti avstrijski cesar nikdar teh svojih dežel iz rok, da ne pozabi zvestih svojih državljanov, a da se mora z nova pripraviti za boj, ki se prične nemara že to zimo ali gotovo na pomlad.

Neopažen se je približal v tem s tremi možmi mirnapeški župnik. Zapazil je bil, da se zopet

zbirajo možje, in skrbelo ga je, da ne bi ukrenili kaj nespametnega. Slišal je bil zadnje besede Apertove in jeza ga je prijela. Stopil je k njemu, pretrgal mu besedo in, obrnivši se k ljudem, začel jih svariti, naj nikar ne verjamejo zapeljivim besedam. Spominjal jih je, kakšen je bil ta komisar Apert poprej, kako je vpil, kako se zadiral nad njimi in jih psoval. „Sedaj prihaja s sladkim jezikom in vas podpihuje in slepi na vašo škodo. Sam ne bo trpel nič, vi boste trpeli, če pride nesreča. Če bi se pa kaj posrečilo, prilastil si bo on vso zaslugo, vas pa zaničeval kakor poprej. Ne verjemite človeku, ki mu je beseda in prisega prazen dim, slepilo za preproste ljudi! Najprej je bil prisegel staremu cesarju; ko je kazalo drugače, prelomil je staro prisego in prisegel novemu cesarju, in sedaj lomi prisego zopet temu. Vas tu naganja k uporju, v mestu pa se liže francoskemu oblastvu. Če ni bil zvest in ni zvest cesarju, katerega se boji, kako bo zvest vam, katere zaničuje!“

Globoka žalost se je brala na obrazih preprostih poslušalcev; v prsah, kjer je tako točno in naravnost velevala vest, vstajal je dvom o tem, kaj je pravo, kaj nepravdo. Videlo se je, kako želé izmotati se iz duševne stiske, ki se je rodila iz protislovja duhovskega in posvetnega gospostva. Gorjé mu, kdor moti premo vest preprostega človeka, kdor spravlja na razpotje jednostavno, mirno mišljenje, ki ne pozna dolžnostnega razpora, niti ni vajeno reševati dolžnostnih vprašanj! Nekateri kmetje so pritrjevali duhovniku, drugi le poslušali; Sinúrjevi tovariši pa so vpili in razsajali, da naj duhovnik molči o posvetnih rečeh. Apert je bil silno razburjen, a se je miril, dobro vedoč, da ima ostro orožje proti nasprotniku.

Ko pa je župnik omenil pastirski list, dvignil se je Apert z zaničljivim smehom, pobijal načelo, da ima cerkev tudi v posvetnih rečeh kaj govoriti, in jel sumničiti ljubljanskega škofa in staviti ga v nasprotje z rimskim papežem. Živo je slikal, kako so ujeli Francozje pred desetimi leti rajnega papeža Pija VI., kako so ga odvédli s seboj v sužnost in držali ujetega do smrti; spominjal je, kako je napadel Napoleon pred petimi meseci sedanjega papeža Pija VII., vzel mu deželo in vlekel ga v jetništvo, iz katerega še ni rešen. „In takega nasilnika, izobčenega iz katoliške cerkve, úpa si zagovarjati duhovščina! Kaj jo vodi, če ne sebičnost?“

Burno odobravanje je sledilo, in Sinúr se je smejal, da je kazal široke zobe. A župnik se ni dal ugnati. Opomnil je, da se imajo pokoriti, naj bode novi cesar kakoršen koli, po božjem zakonu, ki velevala spoštovati in pokoriti se ne samo dobremu gospodarju, ampak tudi hudemu in krivičnemu v vseh rečeh, ki niso

proti božji volji in božjemu zakonu; spomnil jih je prvih kristijanov, ki so živeli pod poganškimi cesarji in pokorili se jim; če je novi cesar krivičen in silovit, kazni ne odide; zakaj Bog ne ostane nikomur nič dolžan. On bode obračunal ž njim; kmetje pa naj ne mešajo njegovega računa, niti naj ne segajo v božje pravice.

Škof sam pa je združen s papežem in v papeževem imenu govori on vernikom; zastonj se skriva za papeža, kdor ne posluša svojega škofa. Omenil je, kako jih poprej, dokler ni bil sklenjen mir, nikdar ni svaril, kje in zakaj se zbirajo, dasi jih je miloval, ko je videl čedo brez pastirja; opomnil je, kako se je nekdanj zbirala, oboroževala, urila črna vojska; ko pa je prišel odločilni dan, poveljnika ni bilo nobenega. moštva pa niti razpustili niso, marveč prepustili je sovražniku, češ, da je le naša koža v varnosti. „In ti ljudje si upajo sebičnost očitati komu! Če ne bodete vi, kmetje, pametni, utegne se vam sedaj kaj hujšega pripetiti.“

„A kdo misli na sedaj, na današnji dan!“ posegel je zopet Apert vmes, videč, da odobrava množica župnikove besede. „Kadar bode prilika ugodna, takrat boste pokazali svojo avstrijsko zavest, svojo neomahljivo zvestobo. In ne bojte se! Dobili boste poveljnika: jaz sam pojdem z vami po poti zmage in slave.“ Spominjal jih je slavnih del zvestih Tirolcev in njih vodje Andreja Hoferja.

„A ti so se borili v zvezi s cesarsko vojsko, pooblašteni od samega cesarja. Odkod pa imate vi, gospod komisar, pooblastilo? Pokažite je, da vam bodemo verjeli! Če ga pa nimate in le brezvestno, na svojo roko hujskate ljudi, potem bodem jaz izpolnil svojo dolžnost in vas naznanil francoskemu oblastvu.“ Nepopisno razburjenost so vzbudile te odločne besede. Sinúrjevi tovariši so planili k župniku in vihteli svoje orožje, od druge strani pa so ga obstopili in branili kmetje. „Pobijte ga!“ kričali so prvi; „Nazaj!“ razlegalo se je od druge strani. „Pobijmo rajši te tatinske cigane!“

Apert se je tresel od jeze in strahú; zakaj če bi bil nastal poboj, kdo vé, kako bi se mu bilo godilo. Mahal je z rokami in vpil, naj mirujejo. Hrup se je polegel, ko je odšel župnik in ž njim precejšen del zborovalcev. Apert se je naslonil na bukovo drevo, da se oddahne. Dolgo ni mogel izpregovoriti nobene besede; naposled vzdigne stisnjeno pest proti oni strani, koder je bil odšel župnik, in reče s hripavim, razburjenim glasom: „Taki so, hinavci! Kjer jim kaže, tam je njih domovina, in uspeh je njih bog. Komaj so potihnile molitve za avstrijskega cesarja, že se poje tedeum za francoske zmage.“ Rotil jih je, naj ne poslušajo v tej stvari duhovnikov, ki ne poznajo tistih srčnih vezij, katere

vežejo človeka s človekom, ude jedne družine med seboj in državljane vzajemno.

„Istina!“ vpil je Sinúr; „ne poznajo teh vezij.“

„Janez Smolič!“ obrnil se je Apert h kmetu, ki mu je stal najbliže in poslušal ga z odprtimi ustmi, „koliko davka ste plačevali pod staro vlado?“

„Osemnajst grošev, gospod.“

„Koliko plačujete sedaj?“

„Osemnajst frankov; a jaz ne zmorem tolikega davka.“

„Miha Robas, koliko so vam plačali Francozje, ko ste jim vozili cel teden živež iz Ljubljane do Novega mesta.“

„Ne krajcarja ne“, hudoval se je kmet; „še tepen bi bil kmalu, ko sem zahteval denar.“

„In vam, Jurij Matorec, so zažgali Francozje hlev. Koliko ste dobili odškodnine?“

„Vesel bom, če me pusté zanaprej v miru“, odvrnil je ta in zaklel.

„Taka je nova vlada“, sklepal je Apert in navduševal zopet ljudi za starega cesarja in za

Zdravišče v Iki. (Po fotografiji.)

staro vlado, da so pozabili pastirskega lista in župnikovih besedij in burno pritrjevali, ker se jim je tožilo po starih navadah in so sovražili novo vlado. Naročal jim je Apert, naj se preskrbljujejo z orožjem, ker ga bodo nemara kmalu potrebovali.

„Sedaj bi bil čas!“ menil je Sinúr, „ko so se uprli Metličani in Kočevci in ko je odšel general iz mesta.“ Apert je ugovarjal, da niso še ugodne okoliščine, da jim bode sam poslal poročilo, kadar bode čas. „Vsi za jednega, jeden za vse!“ klical je možem za slovo. „Pokažimo svetu,

da teče moška kri po naših žilah! Vzdignite se vsi kakor jeden mož, kadar se vam dá znamenje!“

„Kdor ne pojde“, klical je Sinúr za odhajajočimi kmeti, „temu zažgemo hišo!“

Apert je bil vesel, da so se kmetje hitro razšli, ker skrbele so ga župnikove besede. Ovratnik mu je postajal tesen, in vroče mu je prihajalo, če si je mislil, da ga res zatoži. Kaj je bilo storiti? Kakor bi uganil njegove misli Sinúr, vprašal ga je, kaj hočejo storiti z župnikom. Kaj da misli Sinúr, to je Apert dobro čutil; a ni še hotel misliti, da bi bilo treba skrajnih sredstev.

Neverjetno se mu je zdelo, da bi šel župnik še ta večer v mesto, in jel si je domišljevali, da ga je samo strašil. A vendar je poslal za vsak slučaj dva izmed Sinúrjevih tovarišev po bližnici proti mestu, da bi prestregla župnika in zabranila mu daljšo pot. Sam pa je hitel v Mirno peč v župnišče.

Premišljeval je, kako bode stavljal besede in izgovarjal in opravičeval se, kako bi skrnil za blaga načela svoje namene. Miril je notranjo razburjenost in vabil si prijazen smeh na usta, ko je potrkal na vrata župnikove sobe.

Župnik je hodil zamišljen po sobi in se zganil, ko je stopil predenj Apert. Moža sta si zrla v oči, kakor bi hotela iz njih brati srčne misli. Vsedla sta se k mizi, in razodel je Apert svojo željo, poravnati nespোরazumljenje, ki se je vrinilo proti njegovi volji mednja: da on nikakor ni hotel nahujskati ljudij h kakemu nepremišljenemu početju; da hoče le živo ohraniti v srcih avstrijsko zavest; a dokler traja mir, dokler se ne približa avstrijska vojska, da ni misliti na upor.

„Vi morebiti ne mislite, gospod komisar“, odgovoril je župnik, „a ti ljudje, katerim govorite, so preprosti; s palicami bi šli nad francoske topove, v gotovo smrt, če tudi ne morejo doseči prav nič. Ali se vam ne smilijo? Če se pripeti nesreča in se dadó zapeljati, kdo bo trpel? Vi se bode umaknili o pravem času; oni hajduki, ki so stali poleg vas, nimajo izgubiti ničesar; če jih Francozje danes postrelé, ne bo Avstrijcem treba jutri jih obešati. A kmetje, kmetje! Če jim požgó Francozje hiše in gospodarska poslopja, kaj bodo počeli čez zimo! Če ubijejo Francozje odraslega sina, kolika nesreča za družino; in kaj še, če ubijejo očeta, ki bo ostavil ubogo vdovo in kopico nedoraslih otrok! Gotovo še niste slišali nikdar jokati sirot na grobu starišev, sicer ne bi bili tako brezsrčni. A če bi bilo količkaj upanja zmage, rekel bi: v božjem imenu! A tu imate tolpo brez pravega orožja, brez vaje, ki ne razumeje nič o vojevanju, in kar je najhujše, brez vodstva. Kdo jim bo veleval, kdaj naj udarijo, kdaj naj se umaknejo? Naši grajščaki? Da, če bi bili taki kakor Poganiški, ki je vodil svojo četo oboroženo in preskrbljeno na Koroško in zopet nazaj in srečno se umaknil ž njo na Hrvaško! A kakšni so drugi! Minuli so časi, ko so gospodovali tod baroni Ravbarji in stari Turjačani. Sedanja gospôda se briga največ le za to, da ji kmet tlako dela in daje desetino. Ptujca je narodu in narod njej; niti živeti se ji ne ljubi med ljudstvom, in govori vse jezike sveta, le domačega ne. Ne govorite mi o Tirolcih! ondi je bramba dežele lahka, vse drugače kakor pri nas; ljudstvo je vajeno orožja, katero je pa našim kmetom pobrala gospôda, in kmetje tam niso bili tako sami sebi prepuščeni, brez zveze

z vojaštvom, z gosposko, z meščanstvom, kakor jih vidite tu. Menite-li, da bodo domači meščanje potegnili ž njimi, če se upró? Veseli bodo morali biti kmetje, če bodo imeli samo Francoze proti sebi in ne tudi meščanov. Zatorej, gospod komisar, meni pravi moja vest, da ne smem pustiti, da bi se hujskalo ljudstvo, ko se je sklenil mir.“

„Tu moja roka“, dejal je Apert. „Prepričali ste me. Dokler traja mir, pustimo ljudi pri miru! Brez zamere!“

„Nič zamere. Če ne pridete več begat ljudij, bodi vse pozabljeno. Hujskanja pa ne trpim več.“ — S kislim smehom na ustih se je poslovil Apert, vesel, da je dobro opravil, in hud na župnika, ki se mu je bil tako postavil po robu.

Birk je bil šel med tem z novimi znanci po konja. Pripovedovali so mu ti svoja junaštva, zvršena po raznih kmečkih hišah in župniščih. Sinúr pa je vedno godrnjal, zakaj ne bi udarili sedaj na Francoze, ko sta jih komaj dve kompaniji v mestu in so meščanje nanje hudi; taka prilika da se ne vrne več, komisar Apert da je strahopetec. Popraševal je Sinúr, če je ostala francoska vojna blagajnica v prošnji, in če prenočuje vojaški poveljnik vedno v mestu. Med tem je bil prišel Apert; tudi temu je začel navdušeno opisovati preugodno priliko, ki bi se ne smela zamuditi. Apert ga je kratko zavrnil, naj potrpi, in hitro zasedel konja, da se je ognil daljšemu razgovorjanju.

V mraku sta jezdila Apert in Birk domov in oba molčé premišljevala dogodke prošlega dné. Birku se je dozdevalo počenjanje Apertovo smelo in skoro brezvestno; Aperta pa je jezil ugovor župnikov in prigovarjanje Sinúrjevo.

„Sedaj pa se gremo zopet navduševati za Francoze“, posmejal se je naposled Apert.

„Jaz se vam čudim“, dejal je Birk polglasno.

„Kdor je pameten“, razlagal je oni, „ta misli na prihodnje dni. Meni treba francoskega navdušenja, da se mi ne zameri kdaj avstrijsko domoljubje, in narobe.“

„A kaj vam gré prav za prav od srca?“

Apert se je zasmel in opomnil, da je srce vedno slab politik, ki ga ni poslušati.

Prišla sta v mesto, ko se je baš pripravljala mestna godba, da zagode podoknico francoskemu oblastvu. Po trgu se je šetala velika množica praznično oblečenih ljudij, ki so prišli poslušat godbo. Menili so se o prestanih stiskah in smejali se; ta in oni se je spomnil zaprtega Gregoriča in ugibal, kako bode pač kaznovan.

„Kakih par sto frankov bo plačal“, dejal je jeden.

„Naj plača; saj ima!“ pristavil je drugi s tisto ljubeznivostjo, ki je prirojena človeški naravi.

(Konec.)

V kmetiški hiši.

Gospodov dan. Poslednji solnčni žarek
Na slamnato se vpira kočo.
Svečano mir razteza svoja krila
Na trudno zemljo, cesto vročo.

Deklè pri oknu piše bratu pismo
V deželo daljno onkraj morja,
Kakó domá zlati se žitno polje
In vinska zelené pogorja;

Da stariši bi jedenkrat ga radi
V domači hiši zopet zrlí;
Kakó imá se ta in oni znanec,
In kateri znanci so pomrli.

Pri peči mlajši bratec, mlajša sestra
Igrata se in šepetata,
Da luna je srebrna, méni bratec,
Sestrica trdi, da je zlata.

Oprt sedí na róko hišni oče
In záse tiho premišljuje:
Sadili smo, prašiti bode treba;
A ni dežja, to je najhuje.

Polaga v zbelko otroka mati:
Zaspančkaj, dete, noč se bliža.
Molitev mu večerno narekuje
In čelo potlej mu prekriža.

Na steni zdrkne ura zaprašena,
Za goro žarno solnce zájde.
Zadremlje deca, list dopiše sestra,
Objame noč zelene brajde.

O mirna koča, verni prebivalci,
Kakó ste mili duši moji!
Saj česar mesta nimajo bogata,
Imate v borni koči svoji.

In to je mir in to je zadovoljnost.
Kaj mari vam hrumeča bitev,
Ki svet jo razsvetljeni strastno bije!
Poznate delo in molitev.

O delajte, vsigdar molite verno,
Od bitve ločeni hrumeče!
Nad srci vernimi, nad mirno kočo
Najrajši plava — angel sreče.

Anton Medved.

Hudi časi.

(Povest. — Spisal *Fr. D.*)

(Konec.)

VII.

Svetovalec Gregorič je sedel zaprt v pri-
tlični sobi z omreženim oknom pri okrožnem
glavarstvu; žena njegova pa je tekala v bridkih
skrbih od glavarja do vseh treh kanonikov —
prošta takrat ni imela novomeška proštija —,
od francoskega tajnika do mestnega župana in
do drugih veljakov in prosila za svojega moža.
Tolažili so jo, naj se nikar ne boji, in ji obetali
pomoč.

Zatožen je bil Gregorič pred vojnim so-
diščem, da je rušil javni red, hujskal k upor
in prikrival strelno orožje. Preiskovanje se je
pričelo in klicale in zaslisale so se priče proti
njemu. A največ teh prič ni nič slišalo, nič
videlo, ampak sklicevali so se na policaja Jer-
neja Korenčka. Ta je prišel v veliko stisko;
slaba vest ga je gonila po mestu od hiše do
hiše zatrjevati, da ni nikdar nič govoril proti
Gregoriču, in prosil, naj se tako izpové, in
preklicavat, karkoli je govoril. Nekateri je
preprosili; a drugi so ga grdo zavračali. Ko-

renček je moral za pričo. Vprašan, ali je res
govoril, da je videl Gregoriča, ko je pribijal
hujskajoče pozive, jel je tajiti; a ko so ga posta-
vile priče na laž, priznal je, da je pač govoril,
a da se je lagal, in da je bilo tisto noč tudi
pretemno, da bi bil mogel koga videti. Toda,
kar se ni bilo prigodilo Korenčku še nikdar,
to se je zgodilo tedaj: gospodje niso hoteli
verjeti, da se laže. Ako bi bil zatožen kdo drugi
in ne mestni svetovalec, Korenček bi si bil že
pomagal, a tu, ko so se vlekli gospodje za tiste
neumne besede, ki jih izreče človek brez pre-
misleka, tu je bila sila velika. Sklicali so je
Korenček na župana, kateremu je bil povedal
tako jutro, da ne vé za zločinca. Ni še
pomagalo. Sedaj je nastopil Korenček zadnje
trnjevo pot in začel dokazovati sam svoj „alibi“,
da tisto noč sploh ni nič stražil po mestu. Mit-
ničar, poklican za pričo, je prisegel, da sta bila
s Korenčkom tisto noč v krčmi pri mostu od
večera do jedne čez polnoči; da je bil Ko-
renček že trd kakor metla, ko ga je vlekli mit-
ničar v stražnico; da pa je od tistega trenutja

ali še od prej spal Korenček nepretrgoma do sedmih zjutraj, to je izpričal njegov tovariš.

Za oštevanje sodnikovo se ni dosti menil Korenček, niti da so naročili županu, naj ga ostro kaznuje. Zmignil je z rameni in opomnil, da za dvajset frankov na mesec zadosti čuje in govori zadosti resnice.

A Gregoriču ni pomagala mnogo lažnivost priče; reklo se mu je, naj jo po razsodbi toži zarad obrekovanja. Potrdile pa so druge priče mnogo nepremišljenih besed naglega moža in najhujše je govorilo orožje, najdeno pri njem. Glavar, župan in mnogo drugih veljavnih mož se je potegovalo zanj; a vojaško oblastvo je poudarjalo, kako malo vojaške sile je v mestu, kolika postane nevarnost, če se ne oplašijo ljudje z odločno ostromstjo, in obsodilo je Gregoriča na smrt.

Kakor strela je zadelo to sporočilo ubogo ženo. Zopet je letala od veljaka do veljaka in jokala in prosila; a ti so ji le svetovali, kam naj se še obrne; in ko je bila vse obletela, svetovali so ji, naj gre še h komisarju, ki ima veliko moč na francoskega poveljnika. Veliko premagovanja jo je stal ta korak; saj je čutila, da črti Apert njo in njenega moža. A česa ne zmore ljubezen!

Apert je baš gledal skoz okno svoje pisarne in mislil na Gregoričevo obsodbo. Dasi jo je na tihem želel, iznenajen je bil vendar in ni čutil radostnega zadoščenja, ki se vzbuja po zmagi nad nasprotnikom. Silil se je ne več misliti na to stvar. Ko pa je zagledal ženo Gregoričevo, uganil je takoj, da prihaja k njemu, in lotilo se ga je neprijetno čustvo. Obšel ga je spomin nekdanjih dnij, ko je snubil zalo deklico, ki je postala Gregoričeva žena, in jela mu je očitati vest, da je ravnal neplemenito. Bal se je, da se ne bo mogel ustaviti prošnjam nesrečne žene, in v svesti si je bil tudi, da ji ne more nič pomagati, da je popolnoma brezvpliven, onemogel proti vojaškemu oblastvu. A brezvplivnost svojo kazati komu, tega ne bi bil hotel Apert za nobeno ceno; rajši je veljal za neizprosne. Poklical je slugo in naročil, naj zavrne vsakoga, ki bi hotel govoriti z njim.

Ker ni mogla Gregoričeva žena govoriti z Apertom, hitela je k Birku. Spomnila se je bila, da občuje ta najprijaznejše s komisarjem, slutila, da je škodoval Birk njenemu možu, in menila torej, da mu more zopet pomagati, in upala, da bode pomagal, ker je bila ona že tudi pomagala njegovi družini; bila je tako obupana, da bi bila prosila pomoči vsakega človeka.

Birk je sedel pri kosilu doma v sobi, kjer se ni več poznalo ubožstvo, in igral z otrokoma.

„Ali kaj veš, kako se je iztekla pravda Gregoričeva?“ vprašala ga je žena.

„Nič še ne; danes, menim, izide razsodba“, odgovoril je on in se sklonil k hčerki.

„Ah, kako me skrbi!“ vzdihnila je žena. „Ljudje pravijo, da bo ustreljen.“

„Kaj ti je prišlo na misel!“ zavrnil jo je mož; videlo se mu je, da ne govori rad. „Kaj nam mar ti Gregoriči!“

„Oh, gospa se mi smili“, tarnala je žena. „Koliko je prestala v tem času, kar je mož zaprt! Vedno premišlujem, kaj bi počela jaz, če bi se mi primerila taka nesreča. Sanjalo se mi je že o tem, in kar ginila sem od same žalosti. In taka blaga gospa! Koliko nam je storila dobrega! Jaz ne morem več molčati; povedati ti moram, Martin, da nam je ona preskrbela to stanovanje, in da nam je ona večkrat dala hrane, ko si ti iskal po cele dni službe okrog in smo mi stradali doma. Oh, ljubi Bog ji povrni sedaj v njeni stiski; jaz ji ne bom pozabila dobrot nikdar.“

Predno je mogel Birk kaj odgovoriti, potrkal je nekdo na vrata in vstopila je gospa Gregoričeva. Birkova žena ji je vstala naproti; ona pa jo je objela, potisnivša si ovoj od objokanih očij in nemo se zjokala na njeni rami; tudi žalost družji ljudi in jim odkriva srca. Birk je stal v največji zadregi. Neprijetne slutnje so mu polnile dušo in silno se mu je oglašala vest. Najrajši bi se bil izmuznil, da ne bi gledal oponosne nesreče in čul ihtenja, ki mu je tako očitajoče prodiralo v srce.

„Oh, k smrti je obsojen“, vzdihovala je Gregorička, in jokali sta se obe ženi.

„To ne more biti, ne more biti“, jecal je Birk prepadel.

„Oh, vsakdo pravi, da je to krivica“, tarnala je ona, „a nihče ne more pomagati.“

„Jaz se moram prepričati sam“, vzkliknil je Birk, zgrabil klobuk in palico in hitel proti kresiji. Hotel je govoriti z Apertom. Pač ga je opozarjal sluga, da gospod komisar ne sprejema obiskov, a Birk se ni zmenil za to in vstopil.

Nevoljen se je ozrl Apert in gledala sta se nekaj časa, kakor bi se bala vprašati in odgovoriti.

„Torej res?“ dé naposled Birk z zamolklim glasom.

„K smrti obsojen“, prikimal je komisar na videz malomarno.

„In nobene pomoči?“

Apert je zmignil z rameni in naštel, kdo vse se je že brez uspeha potegnil za zatoženca.

„In vi niste izpregovorili nobene besede?“

„Kaj pa velja moja beseda!“ odvrnil je komisar in omenil, da se smrtna obsodba najbrž ne zvrši poprej, nego se vrne general, in da se bo dalo nemara še kaj storiti.

„Najbrž, najbrž! in nemara, nemara! Tisti vaš lažnivi nemara me je že preslepil jedenkrat“, zakričal je Birk, ki ni mogel več zadrževati jeze. Jel je očitati Apertu, da ga je zapeljal, preslepil, ko mu je pravil, da bode Gregorič le denarno ali z zaporom kaznovan. Morilca, ubijalca ga je imenoval. „Nesrečno trenutje!“ je vpil, „ko sem se bil sprijaznil z vami, nesrečna vsaka beseda, ki sem jo govoril z vami, in judožev denar, ki ste mi ga preskrbeli vi!“

Komisar mu je pokazal vrata in zbadljivo ga opomnil, da mu je sam izdal Gregoriča, ne da bi ga bil on prosil. Birk je zaloputnil vrata za seboj in hitel h Gregoriču v ječo; a pred durmi je stražil vojak in mu zabranil vhod. Razburjeni mož je hitel iz kresije na prosto, da se mu poleže strast, da zbere svoje misli. Kaj, če se zvrši obsodba nocoj ali jutri! Bridko ga je pekla ta misel; vsa ona imena, ki ja je bil nadel Apertu, nadaljeval je sam sebi. Nehoté se je ozrl po omreženem oknu, za katerim je Gregorič čakal svoje usode. Padla mu je nova misel v glavo, kako bi rešil Gregoriča. Okno je stalo od spodnje strani, ker je bila hiša zidana ob bregu, kaka dva seznja od tal, in zadosti je bilo prostorno, da se splaži človek skoz; pod oknom se je razprostiral majhen ograjen vrtec. Vrv, lestva, železen kol, in rešitev bi se zvršila. Sklenil je poskusiti. A sam ni bil vsej nalogi kos. Kje dobiti pogumnega človeka, ki bi mu pomagal? Prešteval je svoje znance, a nobenega ni našel, kateremu bi zaupal. Spoznal je, kako je osamljen. A Gregorič, ta ima prijateljev! Prišli so mu na misel Gregoričevi strojarski pomočniki, in takoj se je napotil v njih delalnico. A tu ni tako lahko dosegel svojega namena. Sprejela ga je največja nezaupnost. Pomočniki so vedeli, da je bil Birk sovražnik Gregoričev, prijatelj sovražnega komisarja, in bali so se, da jih hoče zvoditi. Po mnogem prigovarjanju sta se udala dva, a s pogojem, da pojde Birk ž njima. Dogovorili so se, da zvršé naklep, ko mine polnoči.

„Kdo straži nocoj?“ vprašal je jeden.

„Korenček“, bil je pomirljiv odgovor. A da bi bili izvrševalci še varnejši, ukrenili so, da prične ob istem času par pomočnikov glasen prepir na dolnji strani mesta, da se prikliče policaj in zadrži ondi.

Ko je padel mrak, nesel je jeden pomočnikov kakor po opravljeni pripravi lestvo po ozki ulici za kresijo in jo vrgel v travo poleg meje; drugi je prišel kmalu za njim z železnim kolom, ki ga je skrtil v bližini. Težko so čakali vsi trije določenega časa; saj razburjajo pri nevarnih podjetjih priprave in pričakovanje mnogo bolj, kakor izvršitev. Ko je odbilo polnoči, bližali so se po različnih potih kresijskemu po-

sloju. Po mestu in okolici je ležala kakor mokra pajčevina gosta jesenska megla. Vse je bilo tiho, po hišah nobene luči več. Pod mestom proti Ločnemu je čakal uprežen voz, ki bi odvedel rešenega Gregoriča. Gladko je šlo delo izpod rok. Brez suma je prelezal Birk in jeden izmed pomočnikov leseno ograjo, drugi je stal za stražo. Lestva se je prislonila in pomočnik je začel tiho klicati svojega gospodarja, ki se je kmalu odzval.

„Rešit smo vas prišli“, šepetal je pomočnik, ko mu je Birk podajal kol, da vrže železne križe iz zida.

A če hoče biti človek le prezvit, rado mu izpodleti; kakor se tem preje potare stroj, čim bolj je sestavljen. Velik hrup so bili zagnali pomočniki, ko so se bili napili, pri mostu doli. Razbili so par starih škafov in kričali kakor obsedeni. Okna so se jela odpirati; tu je zarobnel kak hišni oče iz spanja vzdrاملjen nad „grdimi pijanci“, tam je vpila razjarjena gospodinja. „Policaj, policaj! Kje je policaj?“ — Korenček je bil baš namenjen proti temu kraju. Ko pa je začul ta grozni vrišč in da ga kličejo na pomoč, mislil si je, da kdor je povsod zraven, najprej iztakne, in obrnil se je na gorenjo stran mesta. „Bodete že počakali. Saj je še tisti čakal, ki je s črešnje padel“, dejal je nevoljen, in hitrejšé, kakor bi kdo verjel, ki ga je poznal, odkorakal je proti kresiji, kjer je komaj še slišal hrup od mosta. Baš, ko je zavil krog ogle, zazvenel je železni kol v pomočnikovi roki in popraskal po zidu.

„Ho, ho, tatje, roparji!“ pričel je klicati Korenček in tekel nazaj po veliki ulici. To zaslišavši, spustil je pomočnik, ki je stal na lestvi, kol iz rok, skočil z lestve, polomil v zaletu par kolov pri ograji in zbežal proti Ločnemu za tovarišem, katerega že nikjer ni bilo več. Birk tudi ni mogel ostati. Ko so pritekli s svetilnicami kresijski slugé in je prikoračila vojaška straža, bil se je že tudi on izgubil v nočni tmini.

Poskus se je bil ponesrečil. Po velikih ovinkih je prišel Birk proti jutru truden in slabovoljen domov. Vrgel se je na posteljo, a dolgo ni mogel zaspati, ker so mu burni dogodki hodili po glavi. Ko je zadremal, zdelo se mu je, da stoji pod kresijskim oknom s kolom v roki, in da se trudi zaman izdreti omrežje; a najedenkrat da mu pride na pomoč velika množica, na pol znani obrazi, zarasteni korenjaki in med njimi širokopleči Sinúr. Vzbudil se je, a sanje mu niso šle iz glave.

Pri zajutreku ga je izpraševala žena, kje je bil sinoči, kaj je z Gregoričem; a on je odgovarjal čemerno, da je to nič ne briga, da on nič ne vé. Mudilo se mu je zvedeti, kaj se govori po mestu o nočnem dogodku. Govorilo

se je res mnogo; a različne so bile novice. Tu so pravili, da so vlomili tatje v kresijo; ondi, da so hoteli rešiti zaprtega Gregoriča; dognano je bilo le to, da se je posebno izkazal Korenček, in da je njegova zasluga, da se je zabranilo kar že koli. Korenček tudi ni postavil pod mernik svoje luči. A če mu je kdo oponesel, kak vrišč da je bil skoro celo noč pri mostu, odrezal se je: „Jaz ne morem biti povsod; pa za dvajset frankov na mesec.“ Če je pa menil kak vročekrven meščan, da bi bilo bolje, če bi drugače kazal svojo službeno gorečnost kakor baš na škodo Gregoriču, vspel se je po koncu in vzdignil roko in tri prste: „Služba je služba; tu ne poznam ne Petra ne Pavla.“

Tako se je zgodilo, da so se hudovali na Korenčka malo ne vsi meščanje; a do živega mu ni mogel nihče; taka bramba je izpolnjevanje dolžnosti. Nevoljen je bil nanj celó svetovalec Andrejko, ko je nemirno drgnil svoj stol v gostilni med meščani, ki so govorili hudo, vse prehudo. Obrnil se je Andrejko rajši k drugi mizi, kjer je sedelo par postarnih dijakov.

„Tragičen slučaj je to, gospodje študentje“, dejal je svetovalec, „tragičen za ubogega Gregoriča.“

„Za Korenčka tudi“, odvrnil je dijak in izpraznil kupico.

„Kako? Gospodje študentje, za Korenčka? Tragičen!“ čudil se je oni.

„Ali znate grški, gospod svetovalec?“ vprašal je dijak.

„Znal sem; a sem že vse pozabil.“

„Zapomnite si torej z nova, da je tragičen grška beseda in izvira od besede tragos, kar pomeni toliko, kakor po naše kozel. Pa recite, da ni Korenček tragičen!“

Birk je hodil plah po stranskih ulicah. Zdelo se mu je, da ga vsakdo dolži ponočnega poskusa. In baš nanj ni mislil nihče, če ne morebiti komisar. Ker ga nihče ni prijel, zrastle mu je polagoma pogum in spoznal je, da postane tem prej sumen, čim bolj se skriva. Šel je naravnost v kresijo in prosil dovoljenja, da bi smel govoriti z Gregoričem. Dovolilo se mu je. A ko ga je védel jetničar k jetniku, premislil se je Birk; ni si mu upal pred oči; preveč ga je bilo sram. Izgovoril se je, da pride pozneje; zapazil pa je bil, da je sedaj zaprt Gregorič v drugi sobi, ki je imela okno na cesto, in da straži pod oknom vojak. Pripovedoval je jetničar, kako se je hotelo vlomiti v ječo in oprostiti jetnika, in kako se je bati, da ne bi Francozje zaradi rastoče razburjenosti po mestu ustrelili Gregoriča še pred prihodom generalovim.

To je prestrašilo iz nova in vspodbudilo Birka. Vsa glava mu je bila polna premišljevanja in naklepov; a kar koli je izumil, potrebovalo je

časa in priprav, tu pa je bilo pogubno vsako odlašanje. Zametaval je načrt za načrtom, in od nestrpnega nemira v burnem srcu tekla mu je pot s čela, ko je hodil v jesenski burji krog kapiteljske cerkve. Zazvonilo je poldne; a on ni šel domov, ker ni mogel poslušati izpraševanja, na katero ni mogel in ni hotel dati odgovora. Solnce se je nagnilo, on pa je vedel samo to, da mora rešiti nocoj Gregoriča, naj velja, kar hoče. Kako, to mu je bila zastavica. Baš razburjenost je motila trezno preudarjanje. Misli so mu uhajale vedno na sinočne sanje, kakor bi mu hotele kazati pot, katero naj nastopi. Ko je zahajalo solnce, napotil se je čez kapiteljski hrib proti Bršlinu in naprej po cesti in belil si glavo. Ves je koprnel po kaki novi misli; a ni je bilo, ni je bilo. Odpirala se mu je le jedna pot, skrajna pot, katere se je neizmerno bal, katero je hotel nastopiti, če mu odpovedó vsi drugi pomočki. Dalje in dalje ga je peljala cesta navkreber in vzbujala mu mučno zavest, da poteka čas, da pride drugi dan rešitev prepozno. Malokak človek ga je srečal, nihče premotil; mir in tišina je vladala povsod razven v njegovem srcu. Po hišah so se prižigale luči, mesec je priplaval izza Gorjancev in razlil čarobno svetlobo po redkem bukovju dol do globokega dola pod veliko cesto, ki pelje proti Mirni peči. Vedno hitreje je hodil Birk, boječ se, da ne bi bilo celó za zadnji pomoček prepozno; a mislil je vedno še na druge in računal, da je v dveh urah zopet lahko v Mestu. V mesečini je spoznal pot proti Hmeljniku in se stresel. A premišljevanju ni bilo časa; spustil se je navzdol po slabi blatni poti, zavil zopet navkreber in najedenkrat ga ustavi osoren glas z vprašanjem, kam da gre.

„Do Sinúrja“, dejal je ves zmeden.

„Potem z menoj!“ odvrnil je ptujec in ga vlekel kar čez kamenje in korenine do koč, katero bi bil sam težko našel.

VIII.

Začudili so se možaki, ki so sedeli v koči okrog ognjišča, kaj da je privédlo Birka ob taki uri. On pa je pripovedoval, da je svetovalec Gregorič obsojen na smrt, da je vse mesto razdraženo, da ni vojakov skoro nič doma, da treba rešiti Gregoriča, da je sedaj najugodnejša prilika.

„To je tudi moja misel“, dejal je Sinúr zadovoljen, stopil na prag koč in zažvižgal na prste, da je priklical ostale tovariše.

„Jutri je v Mestu sv. Lukeža semenj“, razlagal je, „med sejmarji bomo hodili, da nas ne bo zapazil nihče in nihče nič slutil.“

Ko so prišli tovariši od vseh stranij, povedal jim je, da pojdejo nad Francoze, in razposlal

jih proti Trebnjemu, Mirni peči, Prečni in drugim sosednim vasém, da skličejo znane ljudi, ki imajo biti ob štirih zjutraj vrh klanca nad Mirno pečjo. Molcé so sneli možje vsak svoje orožje, pretipali je z vajenimi prsti in tiho se razšli. Pazljivo je poskusil tudi Sinúr puško in nož, izpraševal še nekaj časa Birka, kateremu je stregel z vinom, kruhom in slanino, o mestnih razmerah, potem pa se zavil kraj ognja v plašč in kmalu zasmrčal. Birk pa je sedel na klopi, gledal v ogenj in siloma si odganjal neprijetne misli. Zavidal je Sinúrju zdravo spanje in premišljeval, ali je on res toliko večji grešnik in hudodelec, da se ga ogiblje spanec; a zopet in zopet so mu silile v glavo misli, kaj da prinese bodoči dan, koliko odgovornost si je nakopal, in kake bodo posledice. Vstal je, da bi vzdramil Sinúrja in ga prosil, naj mirujejo, da se je on prenaglil. A na misel mu je prišel zaprti Gregorič, in sedel je zopet in jel se prepričevati, da ni bilo zanj nobene drugega pomočka, nobene druge poti več.

Veselo so prepevali fantje po cesti zunaj vasi. Kakor iz zemlje vzrastel, stal je pred njimi Sinúrjev sel. „Za starega cesarja!“ dejal je skrivnostno. „Jutri nad Francoze; ob štirih zjutraj vrh klanca!“ Petje je omolknilo za ta večer in marsikateremu čvrstemu pevcu za vselej. Fantje so se še na tihem razgovarjali in osrčevali, potem pa se tiho ločili vsak proti svojemu domu, pripravljat se za odhod.

V revni hiši se je spravljal vdova k počitku v jedino posteljo pri hiši. Jedin sin, krepak mladenič, je baš hotel upihnuti svetilko, da se stegne po klopi, svojem ležišču, ko se je potrkalo trikrat na malo okence.

„Križ božji!“ vzdihnila je preplašena mati in sklonila se po koncu. Sin je zgrabil svetilko, posvetil skozi okno in obsijal bradati obraz Sinúrjevega poslanca. „Za starega cesarja“, dejal je ta zamolklo in povedal, kje da se snidejo. A mati ni preslišala nobene besede in takoj vedela, kaj pomeni poziv. Skočila je iz postelje in postavila se pred vrata, prosila in rotila sina, naj je ne zapusti.

„Ne bodite sitni!“ dejal je fant čemerno. „Jaz pojdem.“ Vrgel je suknjo čez ramo in se obrnil proti vratom. A tu je stražila mati in oklenila se ga in jokala, naj ostane doma. Sin se je izkušal osloboditi njenih rok, a naveličavši se, prijel jo je in vzdignil kakor pero in nesel na posteljo. Potem je skočil skozi vrata in izginil v noči. „Bog mi grehe odpusti, kako so sitni!“ godrnjal je sam pri sebi, ko mu je še bilo na uho njeno javkanje.

Drugje je bilo že po noči in vse je počivalo, ko je prišel skrivni poziv. Urno je vstal mož in jel se tiho napravljati; a vzbudila se je žena in prestrašena jela popraševati, kaj počne.

On jo je miril, da pojde na semenj, da bode do večera že doma. A ni je goljufal, in njene prošnje in jok so vzdramile otročiče, ki so jokali ž njo. „Hočete li, da se nam zažge hiša?“ pogovarjal je mož in tajil svoj nemir in svojo bolešt. „Tiho bodite in molite!“ s temi besedami je izginil. V veži je zazvenela sekira, vrata so se odprla in zaprla, čulo se je še nekaj korakov po vlažni zemlji, potem je bilo vse tiho.

Zopet drugje so planili na trkanje po koncu trije odrasli sinovi in krepak oče ž njimi. Mati si ni upala niti ugovarjati niti prositi. Molila je skupno ž njimi za srečno pot in škropila jih z blagoslovljeno vodo.

„Če ne bi šlo za cesarja“, godrnjal je oče, „malo bi se brigal jaz za tega komisarja in za njegove rokovnjače.“

Temna noč je še bila, ko so se jeli zbirati kmetje nad Mirno pečjo. Tiho so se pozdravljali in stiskali si roko. Marsikomu je prihajalo na misel vprašanje, ali bo še šel tod nazaj; drugi so mislili na svoje, in pusto jim je bilo pri srcu. Vedno več jih je bilo. A prihajali so po cesti od Trebnjega tudi sejmarji z vozovi. Te so kmetje ustavljali, da pojdejo skupaj, nalagali jim na vozove domače svoje orožje, sekire, kose po koncu nasajene na kosiščih, železne osti na dolgih drogovih, tu in tam kako sabljo ali puško. Ko se je jel proti jugovshodu svitati dan, pomaknili so se vozovi naprej. Kjerkoli se je strnila stranska pot z veliko cesto, pridružilo se jim je novih mož; s številom jim je rastele pogum. Nabralo se jih je kakih štiristo mož. Pravili so si, da ni v mestu nič vojakov, da meščanje že težko čakajo njihovega prihoda, da pobijejo tistih par Francozov in se vzdignejo s kmeti vred na pomoč Metličanom in Kočevcem.

„A kdo nas bo vodil?“ vprašal je majhen možiček z velikanskim drogom na rami. Sosedje so se spogledali.

„Komisar. Kdo pa!“ odgovoril je jeden. „Oni, ki je tako lepo govoril v nedeljo.“

„Saj je poslal svojega tovariša sem, onega, ki tam spredaj hodi s Sinúrjem“, pokazal je fant s prstom. „Če je bil že nas tako vnel, kaj menite, kako je navdihnil meščane!“

„Sinúr je bil vojak“, dejal je jeden; „ta bi bil dober poveljnik.“

„Za ropanje“, pristavil je sosed zamolklo in zaklel.

„Kadar pobijemo Francoze“, godrnjal je drugi, „lotili se bomo pa tam-le onih.“

V ječi pa je sedela pri svojem možu žena Gregoričeva in tarnala, zakaj da ni bil njej povedal, da ima še orožje skrito; ona bi bila odvrnila vso nesrečo. Mož se je izgovarjal, da je bil pozabil, in jel govoriti o domačih stvareh v skrbi za bodočnost svoje rodbine. Našteval

je, kdo je njemu dolžan in koliko; komu dolguje on; da bo treba na spomlad prekriti streho in najeti še jednega pomočnika. Potem jo je nagovarjal, naj ide domov, zakaj sam mora zbrati svoje misli, ker pričakuje patra frančiškana. Na glas se je zajokala žena ob teh besedah in se oklenila ljubega moža, ki jo je rahlo peljal do vrat in potrkal čuvaju.

„Otroka mi odgoji dobro!“ dejal je sam ganjen. „Pošten naj ostane kakor jaz; a tako nagel ne sme biti in tako trmast, in več sreče mu daj Bog!“

Žena je šla, vrata so se zaprla in Gregorič je jel misliti na druge važnejše reči.

Ne daleč od tod je bila pisarna Apertova. Ta je bil že tudi po koncu in pisal, da je škripalo pero po raskavem papirju. Prišlo je bilo po noči prevažno poročilo, da je general Zucchi ukrotil upor v Metliki in Kočevju, in da se vrne proti večeru. Slavno zmago je trebalo na primeren način razglasiti in proslaviti, če možno. Zucchi se je zdel Apertu velik mož in navdušenje za Francoze je rastlo. V pisanju ga je premotil okrožni glavar, ki se je hotel pomeniti s komisarjem baš o tej stvari.

Kmetje pa so se bili približali mestu, jemali orožje z vozov in razvrščevali se, kakor se je komu zdelo. Pred mestom jim je prišlo naproti nekaj neoboroženih francoskih vojakov; kmetje so jih popadli in povezali, a dva sta jim ušla in stekla v mesto nazaj in vpila vsa preplašena: „Razbojniki, razbojniki!“ Po teh in po sejmarjih se je hitro razneslo po vsem mestu, da kmetje gredó, in vse je begalo s trga in zapiralo se v hiše.

Nastal je velik šum neredne množice, ko so jedni vpili, kam da naj gredó, in drugi kričali, da „v kresijo, v kresijo!“

„Za menoj!“ zavpil je Birk, zgrabil sekiro na vozu in udrl skoz kresijska vrata naravnost proti ječi. Zakričal je nad njim črnook vojak, ki je stal na straži, in vzdignil puško. Birk se ni zmenil, ampak udaril s sekiro po vratih ječe in za njim so silili drugi. Puška je počila; Birk se je prijel z levo roko za prsi in, ko so odjenjala

vrata, zgrudil se je na kolena. „Rešite se, gospod Gregorič, rešite se!“ vikal je smrtno ranjen in tiščal si rano, da mu je tekla kri izpod prstov. Z očesom, polnim prošnje in udanosti, je še mignil Gregoriču, omahnil in obležal. Jetnik pa je hitro spoznal svoj položaj, planil s prirojeno odločnostjo skoz množico na prosto in tekel iz mesta ven, kolikor so ga nesle noge.

Kmetje so bili stražnika, ki se je hrabro branil, pobili in vpili v veži in pred hišo: „Komisar! Komisar naj pride! Kje je komisar?“ —

Ta pa se je od strahú tresel v pisarni, zakaj takoj je bil spoznal grozno nevarnost. Da bi potegnul s kmeti, to mu niti za trenutje ni prišlo

Preprosta pobožnost. (Po sliki E. Munier-a.)

„To je moje telo.“ (Slikal C. Dolci.)

na misel sedaj, ko so zmagovali Francozje; a tudi odločiti se ni mogel, kaj naj stori, ali naj poskusi ubežati, ali naj se brani, ali naj gre mirit razburjeno množico.

„Kaj je storiti? Kaj je storiti?“ vikal je v jedno mer in čakal ukaza od glavarja. A ta je bil v skrbeh sam zase. Vendar se ni pomišljal dolgo, ampak planil v vežo med hrupno množico, preril se s pomočjo uradnih slug do stopnic in se rešil v prvo nadstropje. V pisarno pa je vdrla tolpa, prijela trepetajočega komisarja, ki je izgubil vso duševno in telesno moč, in vlekla ga na cesto.

„Naprej, naprej! Vodite nas!“ vpila je množica. On pa je izkušal govoriti in miriti. A zastonj.

„Nič besedij!“ so vpili. „Sedaj ni časa!“ Čulo se je iz mesta bobnanje in trobljenje vojakov, ki so se zbirali. V smrtni stiski se je umikal komisar kmečkim pestem in porabil trenutje, ko ga je izpustil kmet, in skočil proti vratom, od koder so bili sluge baš izrinili kmete.

„Pobijte ga, sleparja, zapeljivca!“ zakričala je razjarjena množica. Pod cepcem se je zgrudil nesrečni komisar na tla in deset sulic se mu je zabodlo v prsi.

„Kam pa sedaj?“ vpili so kmetje in gledali drug drugega. Odločen je bil samo Sinúr; ta je pomignil svojim tovarišem in udrli so po strmi stezi proti proštiji nad francosko blagajnico. To uzrši, razdelili so se kmetje: nekateri so hiteli za Sinúrjem ne vedé, zakaj; drugi so se napotili po glavni cesti proti trgu in klicali meščane v boj proti Francozom.

Kaj se je potem zgodilo, pripoveduje nam Vrhovec v svoji zgodovini Novega mesta.

Najprej je nastal boj pred proštijo, a ne med Francozi in kmeti, ampak med kmeti in Sinúrjevimi tovariši. Le-ti niso hoteli deliti plena in odganjali so kmete z grda. Pobili so par najsilnejših in zaprli se v proštijo. Kmetje so razbijali nekaj časa po vratih, a ker so bila pretrda, obrnili so se proti trgu dol.

Tu jih je čakal žalosten sprejem. Francozje so bili zbrani z dvema topovoma pred pošto. Ko sta se prikazali četi kmetov, jedna od proštije, druga od kresije sem, zabliskalo se je iz topa in zagrmelo, in razpršila se je množica na vse strani. Največ jih je bežalo proti mostu; a tu jih je sprejel oddelek Francozov in jih obrnil nazaj. In ko so pribežali zopet na trg, zabliskalo se je in zagrmelo iz nova in ležalo in vilo se je v krvi na trgu kakih dvajset trupel. Zdaj so pometali kmetje proč svoje revno orožje in bežali, kamor je kdo mogel. Francozje so šli za njimi in streljali in pobijali jih kakor divjačino na lovu. Kjer koli se je pokazal kak kmet, počila je puška in malokdaj zastonj.

Kmalu so bile ulice prazne, Francozje so bili gospodarji v mestu. Obkolili so proštijo, da ni mogel nihče uiti, in postrelili Sinúrja in vse njegove tovariše do poslednjega. Po mestu so razglasili obsedni stan in razbobnali, da preti smrtna kazen vsakomur, ki bi prikrl kakega kmeta. Pričela se je gonja in iskanje. Tu in tam so izvlekli katerega, ki je bil zašel v neznano ulico, iz skrivališča in ustrelili ga na mestu; nekaj pa so jih vendar rešili milosrčni meščanje. Ko sta pretekli dve uri, ni bilo videti več nobene živega upornika v mestu; mrtva trupla pa so naložili na voz in pometali v Krko.

Poročilo o tem uporu se je bilo poslalo takoj generalu Zucchiju, ki je pospešil svojo pot. Pred njegovim prihodom so bežali v gozde kmetje onih vasij, ki so se bile udeležile upora. Krvavi žar na nebu je naznanjal proti večeru, da se bližajo Zucchijevi vojaki; gredoč so požigali uporne in sumne vasi. Požgati so hoteli tudi Trebnje in Mirno peč; a ondotna župnika sta preprosila francoskega poveljnika, da se je usmilil zapeljanih ljudij. Za Šmihel pa se je uspešno potegnil okrožni glavar.

Velika beda je zavladata po opustošenih vaséh. Gladni, od mraza drhteči otroci so se potikali okrog in brskali po pogoriščih; zapuščene matere so prosile njim in sebi hrane daleč na okrog; fantje in moške pa so se skrivali po gozdih kakor plahe zveri. Prihodnjo nedeljo pa se je zopet oznanjevalo po vseh cerkvah, da naj se vrnejo vsi brez strahú domov, da je vsem odpuščeno. Francozje sami so začeli pobirati mile darove za svoje „pogorelce“.

A kateri mili dar bi posušil solze vdov in sirot! Za mrtvim roditeljem je plakala Birkova

družina. Malo tolažbe je bilo, ko je prišla s pestunjo in detetom Gregoričeva gospa vesela pravit, da ji je mož poslal pismo s Hrvaškega, kamor je bil srečno pobegnil, rešen od nesrečnega Birka. Prinesla je bila gospa lepa darila otrokoma in obečala iz hvaležnosti, da bo skrbela za Birkovi siroti; a le še bolj je spomnilo to ubogo vdovo, kako je zapuščena; in ko je Gregoričeva gospa smehljuje se izpraševala svoje dete: „Kje so papa.“ upirali sta Birkovi siroti oči proseče v svojo mater, in tiho je vprašala deklita: „Kdaj pa pridejo naš papa domov?“

V hladnici.

V hladnici naj malo počijem,
Na sredi prirodnega vita;
Tu sladke vonjave naj pijem,
Ki pomlad po zemlji je trosi;
Tu vpenja zelena se trta,
Na trtah mi pojejo kosi:
V hladnici naj malo počijem.

Med svetom je hrupnim mi duša
Zlovoljna takó, zapuščena;
A tukaj tolažbo okuša,
Ki nihče je zanjo ne nosi.
Tu vpenja se trta zelena,
Na trtah ji pojejo kosi,
V hladnici miruje mi duša.

Anton Medved

Žalostnemu prijatelju.

Pomladno veselje povsod se glasi
In s cvetjem se zemlja pokriva:
Le tebi srce se v grenkobi topi,
In solza okó ti zaliva.

Sočutno s teboj jaz, o bratec, trpim;
Pođaj zaupljivo mi róko!
Besede tešilne, ki je govorim,
Pa vtisni v srcé si globoko.

Glej bujno življenje nešteti stvari,
Čuj spev iz dobrane zelene:
Vsem božja ljubezen dobrote deli,
In stvarce ne zabi nobene.

A oni, ki ptice pod nebom živi
In cvetke oblači na polji,
Tembolj še za tebe, o človek, skrbi:
Podvrzi njegovi se volji!

J. O. Golobov.

Prijatelj sin.

(Izvirna povest. — Spisala Pavlina Pajkova.)

(Konec.)

Župnikova družina je bila povečerjala. Delavci so si prižgali pipice, voščili si lahko noč in šli vsak na svoj dom. Hlapec je vzel svetilnico ter žvižgaje šel v hlev k živini; dekla je pa vzela golido in šla krave molzt. Samo Nande se ni ganil s svojega mesta pri mizi.

Župnik je še večerjal, torej ga je moral Nande čakati, kakor mu je bilo ukazano. Gledal je, kako je mati pripravljala neko vmešeno juho s piščetom.

„Za koga pripravljate ono jed? Saj smo že vsi povečerjali“, popraša Nande mater, kakor bi se nič ne zanimal za to. Zdelo se je, kakor da je staval to vprašanje, samo da bi nekaj govoril.

„Vsi? Neža še ni“, odgovori mati kratko.

„Torej za Nežo“, misli si Nande in bobna s prsti po mizi, da bi prikrlil s tem veselje, katero mu je napravil ta odgovor.

Lenadoma preneha bobnati. „Mati, župnik so pozvonili“, reče, glas pa se mu je tresel.

„Ali res?“ začudi se mati: „nič nisem čula.“